

Nr. 1 – April 2007 – Årgang 11

Miljøkrim

***Mattilsynet:
Ikke bare mat på
menyen***

Retningslinjer for reaksjonsfastsettelse i arbeidsmiljøsaker

ØKOKRIM har nettopp utarbeidet retningslinjer for reaksjonsfastsettelsen i arbeidsmiljøsaker. Retningslinjene har vært forelagt Riksadvokaten som har tiltrådt forslaget. Retningslinjene har også vært forelagt Arbeidstilsynet.

At arbeidsmiljøkriminalitet skal prioriteres fremgår bl.a. av Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2007 – Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet – 2007. Her understreker Riksadvokaten betydningen av en aktiv og målrettet innsats mot kriminalitet som rammer arbeidslivet. Alvorlige brudd og tilsidesettelser av sikkerhetsforskrifter og internkontrollrutiner skal møtes med strafferettslig forfølgning og reaksjon, selv om det ikke er inntrådt ulykke eller påvist skade. Av Politidirektoratets tiltaksplan for bekjempelse av miljøkriminalitet 2006 – 2009 fremgår det at samtlige politidistrikt skal sikre god fremdrift i saker vedrørende arbeidsmiljøkriminalitet. I direktoratets rapport; "Tendenser i kriminaliteten – utfordringer i Norge i 2007 –2009" understrekes det at arbeidsmiljøkriminalitet gis større oppmerksomhet i politiet ved at kontakten til offentlige tilsynsmyndigheter styrkes.

Jeg håper retningslinjene vil forenkle og forbedre arbeidet med arbeidsmiljøsaker i politidistriktene og i Arbeidstilsynet, og bidra til både hurtigere saksbehandling og mer enhetlig reaksjonsfastsettelse. Saksbehandlingstiden i arbeidsmiljøsaker har vært altfor lang, både i politiet, hos påtalemyndigheten og i Arbeidstilsynet. For noen få år siden var saksbehandlingstiden for arbeidsulykker med dødsfølge over 600 dager. Det er således gledelig at saksbehandlingstiden for disse sakene i 2006 var redusert til 380 dager. Saksbehandlingstiden bør imidlertid reduseres ytterligere for alle typer arbeidsulykker.

Retningslinjene er utarbeidet blant annet på bakgrunn av en gjennomgang ØKOKRIM har foretatt av 338 innhentede forelegg og dommer fra perioden 2002 – 2006.

Gjennomgangen viste at straffenivået jevnt over er

vesentlig for lavt til å kunne få den ønskede preventive virkning.

I halvparten av de 338 sakene var bøtestrafen under 50 000 kroner. Et stort antall forelegg mot foretak fra ulike politidistrikt var på 10 000 kroner, eller enda lavere beløp. Det var også flere eksempler på bøter mot person på 5 000 kroner, og det til tross for at lovbruddet hadde medført personskade eller fare for slik skade. Dette er åpenbart for mild straffutmåling. Det fremgår av de nye retningslinjene at bøter mot foretak i utgangspunktet ikke skal utmåles lavere enn 50 000 kroner. Ved "særlig skjerpene omstendigheter" skal bøtene ikke være lavere enn 100 000 kroner. For særlig store selskaper bør bøter opp mot, og over, en million kroner vurderes. Minstestraft mot personer bør som klar hovedregel ikke være lavere enn 10 000 kroner. Retningslinjene er oppstilt i en tabell hvor de ulike bruddene på arbeidsmiljøloven er delt inn i forskjellige kategorier. Det fremgår deretter hvilke lov- og forskriftshjemler som er aktuelle å anvende på de enkelte overtredelsene. Til slutt gis det forslag til reaksjonsfastsettelse med eventuell henvisning til aktuell rettspraksis.

Retningslinjene skulle være oversiktlige og bør straks tas i bruk.

Innhold

Leder	Side 2
Adm.dir. i Mattilsynet Joakim Lystad: Mattryggheten er på topp	Side 4
Ikke bare mat på menyen	Side 8
Salten politidistrikt: Fra fuglefjell til svenskegrensa	Side 10
Båndtvangs- og aktsomhetsbestemmelsene etter hundeloven	Side 12
Nytt fra Politidirektoratet	Side 13
Rømming av oppdrettsfisk	Side 14
Brukthandel - endring i forskriftene	Side 20
Black archeology	Side 22
37 års saksbehandlingstid er over	Side 24
Registrering av kulturminner	Side 27
Smånytt	Side 28
Statkraft vedtar forelegg	Side 32
Nye lover og forskrifter	Side 33
Prinsipiell Høyesterettsdom	Side 34
Skipssikkerhetsloven	Side 36
Viktige dommer i miljø saker	Side 39
Baksiden	Side 40

MiljøKrim

utgis av Miljøteamet ved ØKOKRIM.

Tidsskriftet distribueres til domstolene, påtalemyndigheten, politiet, naturoppsyn, kommunene, mediene og miljøforvaltningen og blir utgitt 4 ganger pr. år.

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat
Hans Tore Høviskeland

Redaktør:

Politioverbetjent Kenneth Didriksen

Redaksjon:

Politiadvokat Thomas Skjelbred
Biolog Antonio B.S. Poléo

Design:

Ingvil Trana

Grafisk produksjon:

RenessanseMedia AS

Opplag: 4500

Miljøteamet ser positivt på bidrag fra leserne. Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag.

Forsidefoto:

Grillspyd. Foto: Sofia Sabel,
Scanpix/Bildehuset

Stoff i bladet kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og med kildehenvisning.

Adresse:

ØKOKRIM
Pb. 8193 Dep, 0034 Oslo
Tlf 23 29 10 00
Faks 23 29 10 01
E-post: miljøkrim@okokrim.no

www.okokrim.no

Adm.direktør i Mattilsynet Joakim Lystad:

Mattrygghet på topp - bon appétit!

► ► ► -Jeg tror publikum setter pris på et strengt regime når det gjelder matsikkerhet, sier Joakim Lystad, og argumenterer med at Mattilsynet befatter seg med det folk flest er opptatt av daglig.

Av politioverbetjent Kenneth Didriksen, ØKOKRIM. Foto: Kenneth Didriksen og Ingvil Trana, ØKOKRIM

-Jeg tror folk etter hvert har en god forståelse av hva Mattilsynet gjør og hvorfor det er viktig. Foruten den viktige mattryggheten har vi også forvaltningsansvaret for kosmetikk, eksotiske dyr, dyrehelse og dyrevern. Dessuten har vi viktige oppgaver i forbindelse med markedsadgang i en rekke land for norsk sjømat.

Joakim Lystad svelger siste rest av innholdet i en Farris-flaske og forteller med overbevisning hvor viktig det er for folkehelsen at maten vi spiser er trygg. For 100 år siden var matbårne sykdommer en stor dødsårsak i befolkningen, slik er det ikke lenger. Dette er en trussel vi i dag bekjemper med kompetanse og rutiner.

Joakim Lystad er 54 år og har utdannelse fra Norges landbruks-høgskole. Da han i 2002 ble direktør for det nyopprettede Mattilsynet, kom han fra stillingen som direktør for Beredskaps- og kontrollavdelingen i Statens Forurensningstilsyn.

-Jeg er født og oppvokst i Oslo, sier Lystad i forvisning om at hans nåværende arbeidsplass på Adamstuen kun er to steinkast unna Bislett der han trådte sine barnesko. Etter endt landbruks-skole i Nord-Trøndelag studerte han til cand agric. ved Norges Landbrukshøgskole i Ås.

I 2002 ble daværende Statens Næringsmiddeltilsyn, Statens dyrehelsetilsyn, Statens landbrukstilsyn,

og Fiskeridirektoratets sjømat-kontroll og 89 kommunale næringsmiddeltilsyn fusjonert til en samlet etat og fikk navnet Mattilsynet.

-Vi er som kjent en fusjon av svært mange etater som ble satt sammen til å forvalte et stort fagområde under navnet Mattilsynet. Jeg tror folk nå etter hvert vet hvem vi er.

Mattilsynet omtales ofte i mediene?

Ja, vi er ekstremt mye omtalt og vi har målinger og logger på nettopp det. I 2004 ble vi omtalt i mediene i 8000 oppslag, store og små. I 2005 hadde dette økt til ca 12 000 oppslag. I fjor derimot ble Mattilsynet omtalt i 30 000 oppslag, det tilsvarer ca 85 ganger pr. dag i et helt år. Det synes vi gir indikasjoner på at både publikum og presse er opptatt av hva vi befatter oss med. Vi logger også meninger i disse oppslagene og tilbakemeldinger vi får. Flesteparten er enten positive og/eller nøytrale.

-Jeg synes en liten del av feedbacken vi får er av negativ karakter sier Lystad ettertenksomt og konkluderer med at det kan tyde på at de er på rett spor.

Enkelt saker forklarer vel mye av medieomtalen og oppmerksomheten?

Ja, det er ikke tvil om at blant annet E-coli saken var en medvirkende årsak til at vi var mye i vinden i fjor, sier Lystad og fremholder:

-Utfordringen for Mattilsynet er å bli en helhetlig organisasjon med en felles kultur internt. Husk at det var 89 kommunale tilsyn og 4 statlige etater som sammen fusjonerte til det nåværende Mattilsynet. Det er klart en slik prosess medfører friksjon, men målet vårt er å bli lett tilgjengelige og forutsigbare for publikum.

Er målet nådd?

Jeg vil si at vi er godt i gang.

Er mattryggheten i Norge god nok?

Vi har et forholdsvis godt nivå på mattryggheten i Norge i dag. Men jeg vil understreke det viktige faktum at kampen for mattryggheten ikke er vunnet en gang for alle, den må vinnes hver dag. Det er feil å tro at vi kan jobbe oss til et tilfredsstillende nivå og deretter slappe av. Det kommer nye trusler mot mattryggheten hele tiden, både i form av sykdommer og manglende og/eller feilaktige rutiner.

Både vi som forvaltningsorgan og publikum skal forlange og forvente at aktørene i matbransjen leverer trygg mat. De har ansvaret! Når det er sagt, er det også viktig å huske at den enkelte forbruker selv må håndtere all mat på en trygg måte. Det hjelper ikke om alle foregående ledd er profesjonelle om forbrukeren selv slurver. God kjøkken- og håndhygiene er alltid viktig når du håndterer mat.

Mattilsynet er satt til å forvalte matloven. Hvordan fungerer dette?

Vi mener matloven er en god og moderne lov. Den gir oss de rette virkemidlene og er et godt verktøy. Loven gir oss de hjemler vi trenger for å kontrollere og den gir oss tilgang til de reaksjoner vi trenger, enten det er stengning, tvangsmulkt, tiltak på eiers bekostning eller såkalt virksomhetskarantene.

Karantene, hva omfatter det?

Dersom Mattilsynets inspeksjoner oppdager uakseptable hygieniske forhold på en restaurant, i en næringsmiddelvirksomhet eller på et gatekjøkken kan vi påpeke forholdet og eventuelt kan stedet stenges inntil forholdet er rettet. Da må vi gi tillatelse til at det kan åpne igjen. Dersom de dårlige forholdene gjentar seg gang på gang, kan vi ilegge en virksomhetskarantene. Da får ikke virksomheten

anledning til å åpne igjen før etter for eksempel tre måneder selv om det er gullende rent neste morgen. Et slikt inngripende vedtak vil selvfølgelig bli varslet i forkant slik at virksomheten selv kan passe på å ha en hygienisk standard som gjør vedtaket unødvendig.

Er dette et virkemiddel dere ofte tar i bruk?

Her og nå har jeg ikke noen logg på det, men jeg vet at det er blitt benyttet et par ganger.

Mattilsynet har til tider samarbeid med politiet både lokalt og på nasjonalt plan. Er det et forbedringspotensial i dette samarbeidet?

Jeg synes det er viktig at politiet, ikke minst lokalt, kjenner til vårt forvaltningsområde og våre konkrete saker slik at vi kan få hjelp når vi trenger det. Jeg respekterer politiets prioriteringer og avgjør

elser i saker som vi anmelder, men det er viktig når saker eventuelt henlegges at det gjøres på grunnlag av en juridisk og/eller prosess-økonomisk vurdering og ikke på grunn av manglende kompetanse eller manglende informasjon om fagfeltet. Vi har hver våre fagområder og vi er avhengige av å hjelpe hverandre.

På spørsmål om hvilken policy Mattilsynet har for politianmeldelser trekker direktøren fram en pen samling med dokumenter og forklarer at Mattilsynet nå jobber med nettopp en mal for hva som skal anmeldes og hvor i organisasjonen dette ansvaret skal plasseres.

-Det er viktig med felles regler på dette området. *Politianmeldelse er et viktig virkemiddel for et tilsynsorgan. Det skal vi være bevisst på å bruke med stor grad av fornuft.*

I tillegg til matloven som nevnt så forvalter vi også dyrevernloven,

dyrehelsepersonelloven, lov om husdyravl, kosmetikkloven og lov om planteforedlerrett, fremholder Lystad og understreker at også her er anmeldelse et virkemiddel.

Har du tro på straff som en effektiv reaksjon i Mattilsynets arbeid?

Straff er et sanksjonsmiddel som skal virke preventivt, sier Lystad med en alvorlig mine: Ta restaurankampanjen som vi tidligere gjennomførte. Da brukte vi i stor grad egne sanksjonsmidler med hjemmel i matloven. Et egnet sanksjonsmiddel i en slik situasjon er det som virker med en gang. En umiddelbar stengning og eventuelt en løpende dagmulkt merkes av aktørene som en umiddelbar reaksjon

Vi skal selvsagt anmelde dersom vi kommer over en særdeles grov overtredelse, men i denne type saker er ofte de administrative virkemidlene de mest effektive. De er jo laget nettopp for slik sanksjonering i vårt arbeid.

Er det kun ved anmeldelser at politiet blir samarbeidspartner for dere?

Nei, foruten det rent etterforskningstekniske i konkrete saker har vi også et operativt samarbeid i saker som for eksempel beredskap ved trusselen om fugleinfluenza og bistand ved beslag av eksotiske dyr og fugler.

Hva synes du forresten om hold av reptiler?

Vi opplever at publikum generelt er positive til det særnorske forbudet mot hold av eksotiske dyr. Her i nord reiser også hold av reptiler særlige dyrevelferdsmessige utfordringer siden dyrene som regel trenger et annet klima enn det som finnes hos oss. For øvrig må vi forholde oss til politiske beslutninger om hold av reptiler er ønskelig i Norge eller ikke.

Apropos særnorske regler, i hvilken grad er vi pålagt regelverk fra EU?

Mattilsynets ansvarsområde er et ekstremt gjennomregulert område. I tillegg til at bransjens aktiviteter er regulert er også kontrolletatenes arbeidsmåter og rutiner regulert. Det at vi er med i EØS-samarbeidet medfører at EFTAs overvåkningsorgan, ESA,

kontrollerer at vi som tilsynsorgan utfører vår forvaltning på rett måte. Dette skjer 6-7 ganger pr år. Våre søsterorganisasjoner i EUs medlemsland kontrolleres på samme måte av kommisjonens inspektorat i Irland. ESA og EUs inspektorat samarbeider for at det skal bli lik behandling

En slik grad av gjennomregulering tilkjennegir jo at EU er svært opptatt av dette området. Hvilken påvirkningskraft har Norge i utforming av regelverk?

60-70 prosent av hele EØS-avtalen omfatter områder som ligger under Mattilsynets forvaltningsområde. Dette forteller hvor gjennomregulert hele dette systemet er.

Vi har, til tross for vår beskjedne størrelse og EØS-medlemsskap, en reell påvirkningskraft i regelverkutformingen. Norge har god kompetanse, og når vi legger dette frem med fornuftige argumenter, så tas det hensyn til. EUs regler preger vår etat og vår daglige drift i stor grad.

En innstilling om bedre sporingsverktøy i matkjeden er lagt frem for departementet. Det er signalisert at denne ordningen skal være klar i 2010. Hva med mattryggheten fram til da?

Det stilles allerede en del krav til aktørene om sporing og merking som bidrar til mattryggheten. De kravene blir ikke nødvendigvis endret. Den satsingen som nå er på trappene, skal bidra til at de forskjellige sporingssystemene kan utveksle informasjon. Dermed vil vi raskere kunne finne en matbåren smittekilde og aktørene vil deretter raskt kunne trekke produkter fra markedet.

Joakim Lystad trekker også fram en beredskapsgruppe som kan aktiviseres ved utbrudd av matbårne smittsomme sykdommer. Folkehelseinstituttet har i samarbeid med Mattilsynet lagt fram planer for en slik gruppe for godkjenning av Helse- og omsorgsdepartementet. Forutsatt departementets godkjenning vil det bli en arbeidsgruppe sammensatt av ti offentlige etater, deriblant Mattilsynet. Gruppen, som til nå har hatt Mat-Kripos-betegnelsen, er foreslått å få det offisielle navnet Matsmittekomiteen.

« Vi ser en stor del skader hos publikum, som sår og utslett, som følge av innholdet i kosmetiske produkter »

Komitèen skal ledes av Folkehelseinstituttet og skal sørge for optimal behandling av relevante saker.

Dere har som nevnt et vidtrekkende forvaltningsområde med mange tema, deriblant kosmetikk. Hvilken plass har dette blant tilsynets oppgaver?

Kosmetikk utgjør et viktig område. Virkestoffer som vi tilfører kroppen, finnes ikke bare i maten, men også i kosmetikk. Og, som vi vet, selges dette i enorme mengder og brukes hver dag av en stor del av befolkningen. Vi ser en del skader hos publikum, så som sår og utslett, som følge av innholdet i kosmetiske produkter. Det er viktig med et godt regelverk også på dette området for å sikre befolkningen mot skader og for å kunne gripe inn fra tilsynets side når det er nødvendig.

Oppdrettsnæringen er en stor aktør i matproduksjonen i Norge. Hvilken rolle har Mattilsynet i oppfølging av denne bransjen?

Oppdrettsfisk utgjør en betydelig andel av vårt matforbruk og etaten har kontrolloppgaver både med oppdrett og med videreforedling av fisken. Norsk oppdrettsfisk, spesielt laks, eksporteres i store mengder til mange land. Mattilsynet har i den sammenheng forvaltningsoppgaver blant annet med utstedelse av eksporttillatelser.

Det har vært mye fokus på lakseeksport fra Norge til Russland. Hva er status i denne saken?

Vi har i året som har gått, hatt

svært mye kontakt med russiske veterinærmyndigheter og opplever nå at vi samarbeider ganske bra. Russerne er opptatt av både mattrygghet og lovlige salgs- og distribusjonssystemer. Russland hevdet funn av for mye bly og kadmium i laks fra norske oppdrettsanlegg før jul 2005. Vi har ikke kunnet gjenskape slike verdier som ble hevdet, verken i norske, svenske eller danske laboratorier. Pr. i dag er det kun ni oppdrettsanlegg i Norge som er godkjent av russerne og som har tillatelse fra russiske myndigheter til å drive eksport av oppdrettsfisk til Russland.

Har Mattilsynet noen satsningsområder for 2007 som du ønsker å trekke frem?

Ja, vi skal gjennomføre nasjonale tilsynskampanjer. Det innebærer at det plukkes ut kontrolltema for hele landet som gjennomføres koordinert og samlet. Dette skjer i samarbeid med aktuelle bransjer slik at vi varsler at vi kommer til å foreta tilsyn, men uten at bedriftene vet hos hvem. Målet er at de aktuelle aktørene skal få anledning til å se på egne interne rutiner og om nødvendig rydde opp før vi kommer på tilsyn.

Vi skal videre drive konserntilsyn overfor de som driver i Mattilsynets forvaltningsområde. I et slikt tilsyn retter vi oppmerksomheten mot et helt konsern og alle aktivitetene som drives i en slik omfattende struktur. Da kan vi oppnå å få fokus på kvalitetssikringsrutiner i hele organisasjonen, ikke bare i noen utvalgte sisteleddstilbydere.

-Vi får ny kompetanse hele tiden

i vårt arbeid og har utfordrende oppgaver og en viktig jobb å gjøre på et felt som angår alle. -Du må få med at Mattilsynet er en kjempespennende etat og arbeidsplass. Sier en engasjert direktør.

Avslutningsvis Lystad, spiser du sushi på restaurant i Oslo?

Jeg har spist sushi en gang hos noen venner og syntes det var god mat.

Dette er Mattilsynet

Mattilsynet ble etablert 1. januar 2004. Mattilsynet er en sammenslåing av Statens Dyrehelsetilsyn, Statens Landbrukstilsyn, Statens Næringsmiddeltilsyn, Fiskeridirektoratets Sjømattilsyn og de kommunale næringsmiddeltilsynene.

Mattilsynets består av hovedkontoret i Oslo, åtte regionskontor og 64 distriktskontor. Distriktskontorene utfører praktisk talt alt utøvende tilsyn, og utgjør derfor grunnpilaren i Mattilsynet. Mattilsynet har tilsammen 1300 ansatte.

Mattilsynet er et statlig, landsdekkende forvaltningsorgan som bidrar til å sikre forbrukerne helsemessig trygg mat og trygt drikkevann. de skal fremme folke-, plante-, fiske- og dyrehelse, miljøvennlig produksjon og etisk forsvarlig hold av fisk og dyr. Mattilsynet har også oppgaver i forhold til kosmetikk og legemidler.

Mattilsynets roller er å utarbeide forslag til, forvalte og veilede om regelverk, føre et risikobasert tilsyn, formidle informasjon og kunnskap og tilsatand, og ha beredskap. Mattilsynet skal gi faglige råd til Landbruks-, Fiskeri- og Helsedepartementet.

Kilde: www.mattilsynet.no.
Forbrukersiden: www.matportalen.no.

Ikke bare mat på menyen

▶▶▶ Mattilsynets forvaltningsområde berører alle som bor i Norge og omfatter alt som spises eller drikkes. I tillegg har Mattilsynet ansvaret for dyrs helse og velferd, at kosmetikken du bruker ikke skader deg, samt en rekke produkter og produktgrupper som i større eller mindre grad kan knyttes til hovedområdene.

Av Mattilsynet. Illustrasjonsfoto: Sofia Sabel, Scanpix/Bildehuset

Mattilsynet er på mange måter spesiell i norsk sammenheng. Tilsynet har hele tre "eierdepartementer" å forholde seg til; Landbruks- og matdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet. Selv om tilsynet først og fremst skal sikre forbrukerne helsemessig trygge produkter og fisk og dyrs helse, har tilsynet også mange andre viktige oppgaver.

Rene bord og kalde disker

Den delen av Mattilsynet som folk flest har et forhold til, er antagelig tilsynet med serveringssteder og butikker. De fleste får med seg når Mattilsynet stenger en restaurant på grunn av rottelort eller kakerlakker på kjøkkenet, eller når dagligvarebutikken på hjørnet får pålegg etter å ha hatt det alt for varmt i kjølediskene sine. Dette er også et tilsynsområde hvor Mattilsynet ofte samarbeider med andre etater gjennom fellesaksjoner med politi, tollere, skjenkekontroll og arbeidstilsyn. Slike aksjoner har vist seg å være svært effektive.

Ulovlig import kan true liv og helse

Mattryggheten i Norge er god. Likevel oppdager Mattilsynet stadige brudd på regelverket. Det kan dreie seg om alt fra relativt uskyldige forhold til et større omfang av ulovlig import av matvarer.

Det er strenge regler for produksjon av næringsmidler i Norge og import av varer fra andre land. Regelverket for produksjon er det samme som gjelder i EU, og vi har også et felles regelverk i forhold til import av matvarer fra land utenfor EØS-området. Regelverket stiller strenge krav til sporbarhet i forhold til hvor matvarene er produsert og håndtert. Det gir forbrukerne trygghet for at matvarer ikke inneholder skadelige stoffer eller at de er produsert i henhold til hygieniske krav.

Fra tid til annen avsløres det ulovlig kjøtt, det vil si der opprinnelsen ikke er kjent. Dette innebærer en risiko for forbrukerne fordi produksjonsdyrene kan ha vært behandlet med medikamenter som

er skadelige, eller at kjøttet inneholder bakterier som for eksempel salmonella. Kjøttet kan også ha blitt transportert eller oppbevart under forhold som ikke ivaretar mattryggheten.

I tilfeller der Mattilsynet har mistanke om at et produkt kan utgjøre en fare for liv eller helse for befolkningen, har det en plikt til å informere forbrukerne om faren.

Verdifulle attester

Eksport av norsk sjømat er milliardindustri, og Norge eksporterer sjømat til over 150 land i verden. En viktig forutsetning for at sjømat fra Norge har fått den posisjonen den har internasjonalt er tilliten til at norske produkter holder høy kvalitet. Mattilsynet fører tilsyn med alle deler av verdikjeden og utsteder også eksportattester. Slike attester er ofte en forutsetning for at produktet kan selges i de ulike markedene.

Selv om det ikke har vært noe stort problem, har Mattilsynet ved enkelte anledninger kommet over eksportattester som er forfalsket.

På vårparten skal Mattilsynet innføre nye og forbedrede eksportattester på all sjømat. De nye attestene er allerede tatt i bruk ved eksport til Russland. Med attester ytterligere sikret mot forfalskning er problemet redusert, men med de enorme verdiene eksport av sjømat representerer vil det være naivt å tro at det ikke vil bli gjort forsøk på å omgå regelverket.

Dyremishandling

Dyrevernavlovgivningen skal sikre at dyr ikke lider unødige. Dette gjelder både kjøledyr og produksjonsdyr. Det kommersielle dyreholdet er i stor grad regulert gjennom såkalte holdforskrifter som definerer hvilke driftsforhold som aksepteres, for eksempel tilgjengelig plass, temperatur, tilgang på vann og egnet fôr, transportforhold og bedøving før slaktning.

frykt for å gjøre en vanskelig situasjon verre for dyreeieren, uvilje mot å "bry seg" eller manglende kunnskap om hvor man skal varsle. Resultatet kan bli at situasjonen får utvikle seg til det ikke er noen annen løsning enn å slakte eller avlive hele eller deler av besetningen. Dagens dyrevernavlov gir ingen plikt til å varsle myndighetene om brudd på loven, men misforstått taushet kan føre til at situasjonen blir verre for eieren.

« Likevel skjer det ofte at personer som er kjent med situasjonen unnlater å varsle Mattilsynet eller den lokale dyrevernnemnda. »

Skal gi kostholdsråd

En av Mattilsynets oppgaver er å gi det norske folk råd i forhold til matvarer de bør være forsiktige med å spise. Noen kostholdsråd gjelder alle befolkningsgrupper, mens andre er mer spesifikke for enkelte grupper som gravide, småbarn eller eldre. Kostholdsrådene spenner fra advarsler mot å spise fiskelever fra fisk fisket i enkelte fjorder eller vassdrag som har vært spesielt utsatt for forurensing, til å være forsiktig med hjemmelaget rakefisk på grunn av bakterieutvikling. Kostholdsrådene finnes samlet på www.matportalen.no, et nettsted Mattilsynet har redaktøransvar for, men som får bidrag også fra andre offentlige institusjoner som jobber med sunn eller trygg mat.

Rent vann – en utfordring

Så sent som i 2004 ble mellom 4000 og 6000 bergensere syke av parasitter av typen giardia i drikkevannet. Å se til at alle nordmenn har trygt drikkevann, er en av Mattilsynets oppgaver. Selv om 80-90 prosent av befolkningen mottar drikkevann fra godkjente vannverk, er det fortsatt en del mindre vannverk som ikke er gode nok. Fordi drikkevann benyttes til flere formål enn drikke kan et vannforsyningssystem som oftest ikke stenges fullstendig, men befolkningen kan for eksempel måtte koke vannet. Mattilsynet har akkurat avsluttet en nasjonal kampanje med tilsyn til norske vannverk. Kampanjen har vært omfattende og vil bli avrapportert og konkludert før sommeren.

På de områdene der det ikke er holdforskrifter, for eksempel hold av private kjøledyr, er det den generelle dyrevernavloven som gjelder. Her må det i stor grad utøves skjønn basert på lovteksten og tilsynsmyndighetens kunnskap om den aktuelle dyrearten. Spesielt for dyrehold som ikke er forskriftsregulert, er det behov for lekmannsskjønn. Det er oppnevnt lokale dyrevernnemnder over hele landet som skal sikre et godt lekmannsskjønn.

Både privatpersoner, bønder og virksomheter, som for eksempel slakterier eller dyretransportører, kan få pålegg eller bli politianmeldt ved brudd på dyrevernavloven. En aktuell sak i det siste har vært NSBs mange påkjørsler av vilt på Nordlandsbanen og Rørosbanen og problematikken rundt rask avlivning av skadede dyr.

Ren dyremishandling utført med hensikt er mindre vanlig, men kan omfatte alt fra at ubetenksomme guttunger skyter på fugler med pil og bue til overlagt og grotesk dyremishandling. Brudd på dyrevernavloven omfatter oftest forhold som kan beskrives som vanskjøtsel. Årsaken er som regel at dyreeieren av ulike grunner er kommet i en situasjon der han ikke lenger er i stand til å ta ansvaret for dyrene.

Likevel skjer det ofte at personer som er kjent med situasjonen unnlater å varsle Mattilsynet eller den lokale dyrevernnemnda. Årsaken til at slike forhold ikke blir varslet på et tidlig tidspunkt kan være

Kosmetikk med negativ virkning

Nordmenn bruker store summer på kremer og andre preparater for at vi skal ta oss best mulig ut. Men ikke alle produkter holder det de lover. Enkelte kan være direkte helsefarlige og stoppes. Men Mattilsynets ansvar stopper ikke der: Det skal også føres tilsyn med at varene frembys på en redeelig måte og at salget ikke bryter med dyreetiske bestemmelser, for eksempel ved ulovlig bruk av forsøksdyr ved testing.

Det lille ekstra

I tillegg til de klare ansvarsområdene mat, vann, dyrevernavn og kosmetikk, har Mattilsynet også ansvar for tilsyn med når, hvor og med hvilke redskaper man kan spre naturgjødsel, tilsyn med seminproduksjon og avlsprogrammer, salg av reseptfri medisin i butikk og mye mer. Det er for eksempel neppe mange som vet at Mattilsynet også har ansvar for å sjekke at importert bygningsmateriale og ved ikke drar med seg nye skadedyr inn i norsk natur.

Du finner mer informasjon på Mattilsynets hjemmeside www.mattilsynet.no og på forbrukersiden www.matportalen.no

Ved å ringe 06040 blir du satt direkte over til nærmeste distriktskontor i Mattilsynet.

Salten politidistrikt: Fra fuglefjell til svenskegrensa

► ► ► I forrige nummer av Miljøkrim startet vi en ny serie hvor miljøkoordinatorne presenterer sitt politidistrikt. Denne uken er det Salten som presenterer seg.

Av politiadvokat Margrete Torseter, miljøjurist ved Salten politidistrikt. Foto: Vegar Pedersen, Statens Naturoppsyn

Hvor er vi?

Vårt distrikt strekker seg fra Vestfjorden i nord til Saltfjellet i sør, vi har grense til Sverige, i tillegg er de ytterste øyene i Lofoten, Værøy og Røst, en del av vårt distrikt. Men kanskje mest eksotisk – vi har ansvar for Jan Mayen. Det siste merker vi imidlertid lite til i det daglige arbeidet.

Våre særegenheter

Vi har flere områder med reindrift, og på Værøy og Røst er det stor aktivitet innen fiskeri. Det er også flere oppdrettsanlegg langs kysten i vårt distrikt. Alt dette representerer både berikelser og utfordringer for miljøet.

En av våre kommuner, Fauske, er prøvekommune etter motorferdselsforsøket som opphører 1. mai 2007. Som følge av forsøket har kommunen bl.a. en turistløype som går inn i Sverige, hvor det i praksis er fri adgang til snøscooterkjøring i vintersesongen. Vi vet ikke hvordan myndighetene tenker seg hvordan regelverket skal bli etter den datoen, og venter spent på hva de finner ut. Det er forøvrig mye motorferdsel i utmark,

både lovlig og ulovlig, i de indre strøkene av politidistriktet. Foruten en overvekt av motorferdselsaker og saker om ulovlig fiske, har vi et svært spredt saksbilde på miljøfeltet, med alt fra oppdrett, kulturminner og naturvern til forurensning. Siden vi samlet sett ikke har så mange saker innenfor hvert felt, er det stadig nye områder å sette seg inn i. For et lite distrikt som oss, er det derfor ekstra viktig med faglig oppdatering, bl.a. fra Miljøteamet ved Økokrim.

Rollefordeling

Det har de siste årene vært stor utskifting av miljøkoordinatorrollen. Dette har selvfølgelig hatt sitt å si for kontinuiteten i miljøarbeidet. Nåværende miljøkoordinator begynte høsten 2006, og er underlagt Fellesoperativ seksjon. Koordinatoren har ikke en spesifisert stillingsandel å bruke på miljøarbeidet og har mange andre oppgaver for hele distriktet, bl.a. ansvar for materiell. På grunn av lite kontinuitet i koordinatorrollen, har Salten politidistrikt ikke oppdatert sårbarhetsanalysene etter Politireform 2000. Vi har en jurist med påtaleansvar i miljøsa-

ker. Samme jurist har vært i rollen siden 2003. Miljøjuristen påtaleavgjør samtlige miljøraker, i tillegg til ordinær saksportefølje som følge av jourvakter. Salten politidistrikt har definert fiskerisaker inn under ansvarsområdet til miljøjuristen, men ikke arbeidsmiljøkriminalitet. Sistnevnte saker fordeles derfor på jourhavende jurist.

Pr. i dag etterforskes alle miljøsakene ved det lokale tjenestestedet, og ingen etterforsker med spesiell kvalifisering innen miljøkriminalitet kvalitetssikrer arbeidet utover det. Det har ikke vært vanlig at miljøkoordinatoren har vært involvert i etterforskning.

Ny giv?

Salten politidistrikt har de siste årene hatt en nedgang i antall miljøraker. I 2004 hadde vi 76 saker, i 2005 hadde vi 60 saker og i fjor – bare 46 saker. De fleste straffesakene er initiert og anmeldt av andre etater.

Det er ikke til å stikke under en stol at politiets egen aktivitet på miljøfeltet har vært lav i Salten de

siste årene, noe antall saker er en klar indikasjon på.

Vi har imidlertid hatt en bra start på det nye året: Politimesteren har besluttet at det skal gjennomføres minst 3 POP (problemorientert politiarbeid)-prosjekt innenfor miljøfeltet. Det er satt av 100 000 kroner til miljøarbeidet og det er opprettet en egen miljøetterforskerstilling med hele Salten som arbeidsområde. Nærmere detaljer er ikke klare ennå, men det jobbes med å få dette på plass i løpet av kort tid.

Samarbeid med andre etater

Det årlige fylkesmiljøforum arrangeres vekselvis av politidistriktene i Helgeland, Midtre Hålogaland og Salten, i tillegg til dette deltar miljøkoordinator, miljøjurist, lensmenn og andre med mer driftsenhetsoverskridende arbeidsoppgaver i et årlig samarbeidsmøte mellom politi og oppsynsetatene (Statskog Fjelltjenesten, SNO og Tollvesenet). Der diskuteres særskilte tema som er meldt inn på forhånd, og politiet opplever møtene som svært fruktbare og nyttige.

Foran starten på høstjakta, oppdateres en "smørbrøddliste" utarbeidet i samarbeid mellom Helgeland, Midtre Hålogaland og Salten politidistrikter – altså hele Nordland. Denne lista er retningslinjene for skjønnsutøvelsen under oppsynet med jakta, og omhandler konkrete situasjoner som oppsynet kan komme opp i. Hensikten med lista er å få ensartet skjønnsutøvelse og behandling i hele Nordland.

Politiet har hvert år gjennomført noen kontroller i samarbeid med SNO og Fjelltjenesten, først og fremst innenfor motorferdsel- og jaktoppsyn. Vi håper at det blir mer av dette samarbeidet i årene fremover.

Salten politidistrikt

Salten politidistrikt har hovedsete i Bodø.

10 geografiske driftsenheter, hvorav ni lensmannskontor og en politistasjon.

Dekker tilsammen 12 kommuner.

Ca. 85.000 innbyggere

Ca 180 ansatte

Ca. 5400 straffesaker i 2006

I neste nummer: Vest-Oppland politidistrikt

Båndtvangs- og aktsomhetsbestemmelser etter hundeloven

- ▶▶▶ 1. januar 2004 trådte den nye hundeloven i kraft. Loven avløste en rekke eldre lover og bestemmelser om hundehold. Den nye hundeloven har medført en vesentlig skjerping av ansvaret for å ha kontroll på egen hund eller hund som en passer på.

Av politiadvokat Arne Kjønstad, Agder politidistrikt. Foto: Tone Bærland, ØKOKRIM

Det følger av hundeloven § 6 at det i tiden fra og med 1. april til og med 20. august er generell båndtvang i hele riket. I samme bestemmelse er det forutsatt at kommunen kan gi egne bestemmelser om båndtvang. De lokale bestemmelsene har imidlertid fått redusert betydning etter at den nye loven trådte i kraft. Dette på grunn av at det i lovens § 4 er gitt en generell bestemmelse om sikring av hund.

Det følger av bestemmelsen at hunder bare kan være løse utenom båndtvangstiden, når de blir fulgt eller kontrollert på en aktsom måte, eller at hunden er inngjerdet på et sted som ikke er åpent for alminnelig ferdsel. I følge lovens forarbeider, Ot. prp. nr. 48 (2002-2003) s. 204 andre spalte, må bestemmelsen forstås ut fra "...en totalbedømmelse av situasjonen, der det også kan spille en rolle hvilken hundetype det gjelder...". "Kravet kan etter forholdene være oppfylt selv om ikke hundeholderen har uavbrutt øyekontakt med hunden." Lovforarbeidene må forstås slik, at hundeholder må ha

tilnærmet uavbrutt øyekontakt med hunden (i alle fall for hundetyper med varierende gemytt). Det er gjort unntak i loven for jakthunder, gjeterhunder, ettersøkshunder mv. Overlates hunden til et barn, må barnet være i stand til å ha kontroll med hunden. Med andre ord kan hundeeier bli ansvarlig hvis et barn får overlevert en hund i bånd, og hunden skulle skade noen på grunn av at barnet ikke er sterkt nok til å holde hunden igjen.

I Kristiansand tingretts dom at 28. august 2006 er aktsomhetsplikten belyst. Faktum i saken var som følger: Hundeholder gikk på tur med sin amerikansk staffordshire terrier uten bånd utenom båndtvangstiden. Hunden var lovlig da den var født før hunderasen ble forbudt i Norge ved forskrift av 20. august 2004. Hunden løp ca. 10 – 20 meter foran hundeholder når den påtraff en annen løs hund. Uten forvarsel angrep hunden, og den andre hunden ble påført store bittskader. Hundeholder kom til i løpet av få sekunder, men skaden var alt oppstått.

Retten dømte hundeholderen til en bot for ikke å ha hatt tilstrekkelig kontroll på hunden. Retten uttalte at selv om det på tidspunktet for hendelsen ikke var båndtvang, pliktet hundeholder å ha den i bånd eller på annen måte å ha full kontroll på hunden, noe hundeholder ikke hadde. Retten skjerpet aktsomhetskravet i den konkrete saken, da rasen senere hadde blitt forbudt fordi den var antatt å være farlig. Hundeholder ble også pålagt å betale erstatning til dekning av eiers dyrlegekostnader. I følge skadeerstatningslovens § 1-5 nr. 1 og 2, er eier uavhengig av utvist skyld, ansvarlig for skade som hund volder på person eller ting.

Avslutningsvis kan en si at etter at den nye hundeloven trådte i kraft, så har hundeholder også utenom båndtvangstiden en streng aktsomhetsplikt med hensyn på å holde hunden under oppsyn. For mange hundetyper kreves det at en nesten har tilnærmet uavbrutt øyekontakt med hunden, hvis den ikke er sikret på annen måte.

POLITIET

POLITIDIREKTORATET

Nytt fra Politidirektoratet

Av seksjonssjef Grethe Kleivan, Politidirektoratet.

Politiets MILJØinfo

Politidirektoratet har i disponeringsskrivet til Politiets data- og materielltjeneste (PDMT) for 2007 gitt PDMT i oppdrag å utarbeide teknisk løsningsforslag og kostnadsberegne det videre arbeidet med Politiets MILJØinfo basert på rapporten "Politiets miljøtjeneste". Arbeidet skal utføres i tett dialog med ØKOKRIM. Politidirektoratet avholdt nylig et møte med PDMT der oppdraget ble nærmere drøftet. Det er besluttet at PDMT skal gjennomføre en foranalyse av prosjektet. I denne sammenheng vil det bli invitert til en to dagers samling innen 1. juni der blant annet ØKOKRIM vil delta.

Rolleavklaring politiet og Statens naturoppsyn

Rapporten "Politiet og Statens naturoppsyn – roller, samarbeid, rettslige- og begrepsmessige avklaringer" har vært til vurdering hos Riksadvokaten. I sitt brev til Justisdepartementet av 20. februar 2007 uttaler riksadvokaten at "Generelt kan en slå fast at det i utgangspunktet ikke foreligger konflikt ved at to etater – politiet og SNO – utøver virksomhet "side om side" og som delvis overlapper hverandre. Men virksomheten har to ulike regelsett og tilnærminger. Oppsynets kontrollfunksjon knytter seg først og fremst til tilsyn med lovlig virksomhet og bygger ikke på mistankegrunnlag. Politiets tilnærming er å hindre og eventuelt avdekke lovbrudd i strafferettslig forstand. SNO har ikke hjemmel i naturoppsynsloven til å bruke tvangsmidler, og oppsynet kan i utgangspunktet ikke gjennomføre kontroll med andre tvangstiltak enn dem som står til rådighet for enhver, jf NOU 2004:28 side 536. Oppsynet (personell) kan imidlertid få begrenset politimyndighet i medhold av politiloven og er da på vanlig måte underlagt politimesteren." Avslutningsvis sier riksadvokaten at: "Det er viktig at en felles rolleforståelse må klargjøres og gis tilslutning både fra Justisdepartementet og Miljøverndepartementet."

Saken er nå til avsluttende behandling i Justisdepartementet.

Rømming av oppdrettsfisk

► ► ► Oppdrettnæringen er i dag Norges nest største eksportnæring, med rene eksportinntekter på 14,6 milliarder kroner i 2005. Dette involverer nødvendigvis et svimlende høyt antall individer oppdrettsfisk.

Av spesialletterforsker Antonio B.S. Poléo, ØKOKRIM

Når selv en beskjeden del av dette rømmer fra anleggene kan det utgjøre en vesentlig del av fisken langs kysten eller i elvene våre. Dette har utvilsomt miljøkonsekvenser, og omfanget kan være større enn vi aner.

Når vi snakker om oppdrettsfisk tenker de fleste på atlantisk laks (*Salmo salar*), men det er viktig å være klar over at vi i dag også har et betydelig oppdrett av regnbueørret (*Oncorhynchus mykiss*) og torsk (*Gadus morhua*) langs Norges kyst. I tillegg foregår det omfattende forskningsvirksomhet for å utvikle metoder for oppdrett av ytterligere etterspurte fiskearter, slik som for eksempel kveite (*Hippoglossus hippoglossus*). Både laks, torsk og kveite er arter som også finnes som vill fisk i våre farvann. Regnbueørret derimot, er i utgangspunktet en art som ikke finnes naturlig i Norge. Likevel finnes det noen ytterst få "ville", eller såkalt selvreproduserende, populasjoner av regnbueørret i Norge. Disse stammer enten fra utsatt eller fra rømt fisk. Avhengig av de ulike artenes levevis, og ikke minst hvorvidt de er naturlig forekommende langs kysten og i elvene, vil konsekvensene rømt fisk har på de ulike bestandene være noe forskjellige. Rømt regnbueørret

kan for eksempel konkurrere med vill laks i elvene om næring og gyteplasser, men kan ikke blande seg genetisk med laksen. Dette kommer jeg tilbake til senere i artikkelen.

Status

Det samlede antallet laks i norske laksemerder er anslått til å være rundt 220 millioner individer, mens det tilsvarende antallet for regnbueørret er drøye 25 millioner individer. Til sammenligning regner man med at det totale innsiget av vill laks som kommer for å gyte i norske lakseelver under et godt lakseår ligger et sted rundt 600.000 individer. I norske farvann er det altså nesten 370 ganger så mange oppdrettslaks i merd enn vill laks i det fri! Når det gjelder torsk er det samlede antallet i norske merder anslått til å ligge i overkant av 15 millioner individer. Hvor mange individer vill kysttorsk vi har i Norge er det umulig å gi et eksakt tall på, men dersom vi spekulerer litt, så er det slik at den samlede bestanden av kysttorsk i 2006 var estimert til å være ca 60.000 tonn. Dersom vi sier at gjennomsnittsvekten for denne bestanden er 4 kg, blir dette 15 millioner individer. Altså det samme som finnes i merdene. Den samlede bestanden av vill

atlantisk laks er redusert med mer enn 80% de siste 30 årene. Arten er utryddet fra flere land, og i Norge har laksen forsvunnet fra rundt 60 vassdrag. Det totale antallet laksevassdrag, iberegnet de hvor bestandene er tapt, ligger på rundt 450. Situasjonen for den norske laksen er at ca en tredjedel av bestandene er enten tapt, truet av utryddelse, eller vurdert som sårbare. Vi har nesten samme situasjon for kysttorsk, hvor den samlede bestanden antas å ha sunket fra drøye 300.000 tonn på midten av 90-tallet til ca 60.000 tonn i 2006. Det er altså ikke bare antallet oppdrettsfisk kontra antallet vill fisk som er bekymringsfull, men også utviklingstrendene. Mens det stadig drettes opp mer fisk, går altså bestandene av vill fisk tilbake. Dette skyldes selvfølgelig mange ulike faktorer, men det er ikke til å legge skjul på at mange forskere hevder at det er nettopp den kraftige veksten i oppdrettsnæringen som ligger bak de dystre tallene, spesielt når det gjelder laks. Uavhengig av om dette er riktig eller ikke, så representerer oppdrettsnæringen i dag en alvorlig trussel mot miljøet, og de ville fiskebestandene i særdeleshet. Dette forsterkes også av at oppdrettsanleggene stadig blir større og større. De største lakseanleggene er så

store at ett alene kan romme hele den norske bestanden av villaks.

Truslene

De ville bestandene er utsatt for mange trusler, og det er nok ingen art hvor disse er så godt beskrevet som de er for atlantisk laks. Men før vi ser nærmere på disse truslene er det viktig å være klar over at naturlige variasjoner i miljøforholdene i vassdragene og i havområdene fører til naturlige svingninger i bestandene. Produksjonen av smolt i elvene kan variere med en faktor på to over en periode på flere år. I havet kan variasjonen være betydelig større. Man regner med at et sted mellom 6 og 10 millioner laksesmolt vandrer ut av norske vassdrag hvert år. Av disse kommer mellom 2 og 10% tilbake som gytemoden laks. Forskning de senere årene har for eksempel avdekket at havtemperaturen er viktig for laksens overlevelse i havet, og at lave temperaturer er negativt for denne overlevelsen. Skjønt, med dagens økte kunnskap om menneskeskapte klimaendringer kan man spørre seg

om det man observerer når det gjelder havtemperaturens effekt på overlevelse av laks i havet kan karakteriseres som naturlige svingninger. Det er mye som tyder på at nettopp menneskeskapte faktorer, indirekte så vel som direkte, blir stadig mer viktige for reguleringen av de ville fiskebestandene.

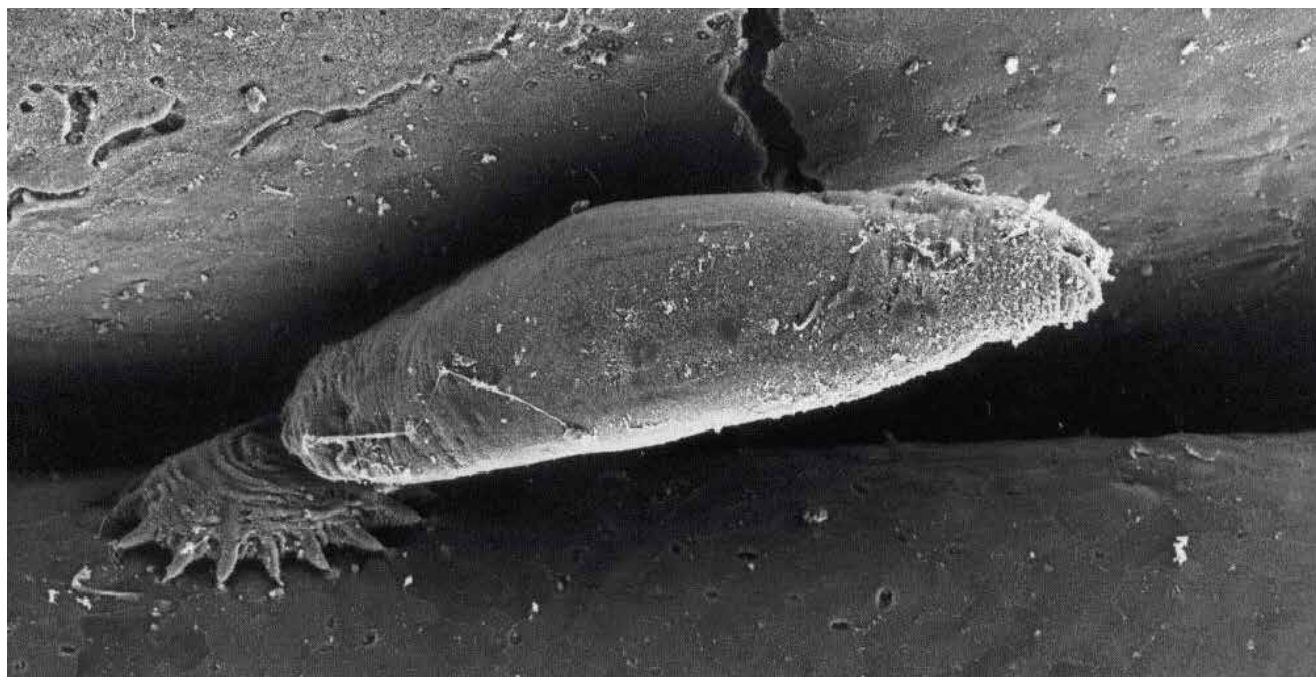
Antallet predatorer, som sjøpatedyr, har økt de siste årene, mens antallet byttedyr har gått ned. Disse endringene kan være naturlige, men også være forårsaket av menneskelig aktivitet. Ut over dette er det liten tvil om at både laks og torsk er direkte truet av menneskelig aktivitet. Rømt oppdrettsfisk er blant disse, og i tillegg kommer parasitter og sykdommer som oppdrettsfisken har, beskatning i sjø og elv, forurensning generelt, sur nedbør spesielt, vassdragsreguleringer og andre fysiske inngrep i vassdragene, og introduksjon av fremmede arter og sykdommer. Denne listen er ganske deprimerende lesning, og det blir ikke bedre når vi ser hvor mange bestander av laks som er påvirket

eller truet av de ulike faktorene, eller hvor stor nedgangen har vært i mengden kysttorsk. Noen lyspunkter i all elendigheten er det likevel, så la oss nå se litt nærmere på det den ville fisken sliter med, før vi tar for oss hvilken potensiell belastning rømt oppdrettsfisk representerer for de ville bestandene.

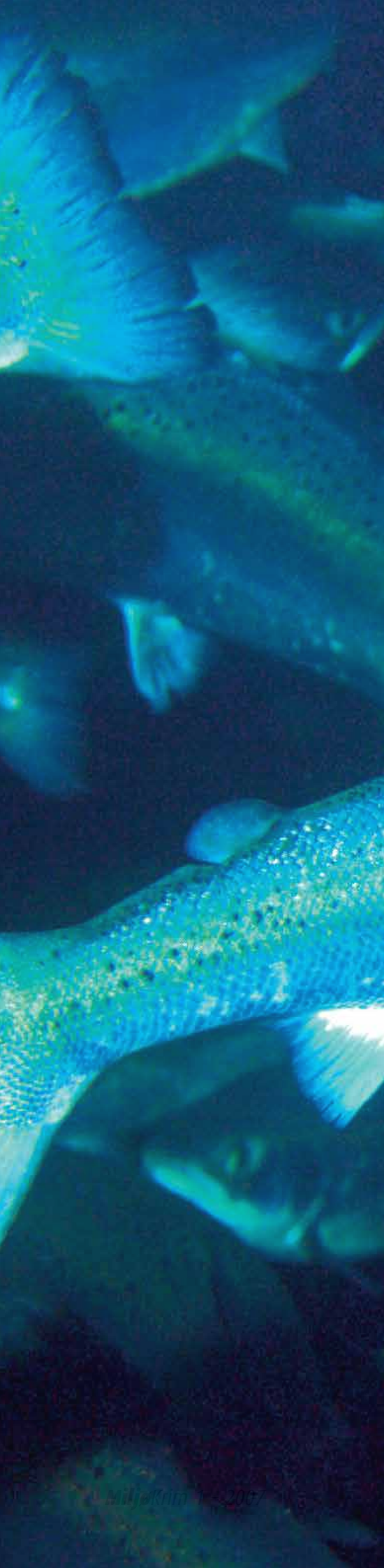
Introduksjon av fremmede arter

Den fremmede arten som først og fremst har hatt negativ betydning for den ville laksen i Norge er utvilsomt den skumle lakseparasitten *Gyrodactylus salaris*. Denne parasitten ble introdusert til Norge på 70-tallet med settefisk kjøpt fra Sverige. Denne fisken ble satt ut i flere vassdrag, og det tok ikke mange år før parasitten fikk festet grepet. De infiserte bestandene gikk kraftig tilbake, og man ble klar over hvilket uhyggelig potensial denne parasitten har. I dag regner vi med at bestander i mer en 40 vassdrag er utryddet eller satt betydelig tilbake av *Gyrodactylus salaris*. Man har klart å bekjempe parasitten i flere av

« I norske farvann er det altså nesten 370 ganger så mange oppdrettslaks i merd enn vill laks i det fri! »

Elektronmikroskopibilde av et *Gyrodactylus salaris* individ. Parasitten på bildet er mindre enn en halv millimeter lang. Legg merke til den runde skiven som den sitter festet til fiskehuden med. Langs kanten av denne skiven sitter det festekroker på rekke og rad som forankrer parasitten til fisken. En enkelt parasitt gjør ikke nevneverdig skade, men den formerer seg svært raskt og til slutt er det så mange at de kan drepe nesten alle laksungene i et vassdrag.

disse vassdragene, og deretter fått reetablert laks. Dette har imidlertid også hatt sin pris, i form av omfattende tap av genetisk mangfold. Metoden som er brukt til å bekjempe parasitten i de fleste av disse vassdragene er giftbehandling av de lakseførende streknin- gene med rotenon. Rotenon tar knekken på de fleste organismene som har et høyt oksygenkrav, her- under all fisk. Følgelig har fiskebe- standene i disse vassdragene enten blitt utryddet, eller blitt desimert såpass mye at de i beste fall har lidd et betydelig tap av sin gene- tiske variasjon. *Gyrodactylus salaris* regnes i dag som en av de mest alvorlige truslene mot den norske laksen.

Sur nedbør

I likhet med *Gyrodactylus salaris* angriper sur nedbør laksen når den er i ferskvann, altså først og fremst de yngste stadiene hvor den er mest tallrik. Sur nedbør har sann- synligvis hatt negativ effekt på norske vassdrag i nærmere 100 år, og på 80-tallet var situasjonen på sitt verste. Man regnet da også sur nedbør for å være den største trus- selen mot den norske ville laksen, og sur nedbør representerte sågar et stort problem for settefiskpro- duksjonen til norsk lakseoppdrett. Situasjonen har imidlertid endret seg, og siden midten av 80-tallet har det stadig regnet mindre og mindre sur nedbør over landet vårt. Mange vil også tilegne en omfattende vassdragskalking æren for at det i dag svømmer laks rundt i elver som for 20 år siden var nærmest fisketomme etter årtier med sur nedbør. Dette her- sker det imidlertid ulike meninger om. Det gledelige er uansett at mange steder begynner forhold- ene å bli så gode at laksen klarer seg uten kunstig åndedrett i form av kalking.

Forurensning

Ikke bare langtransportert foru- rensning som gir sur nedbør, men også en rekke mer lokale forurens- ninger truer fisken i fjordene og i elvene. Oljeutslipp fra industri og skipsfart truer livet langs kys- ten, herunder oppvekstområder og næringsdyr for kysttorsken. Torskeyngelen er også utsatt for oljeforurensning. Avrenning fra landbruket kan også ha effek- ter på økosystemene i kystnære områder i form av overgjødning. Et lyspunkt her er at forurens- ningen fra jordbruk er betydelig redusert siden 80-tallet, noe som har hatt positiv effekt for laksen i

mange vassdrag. I kjølvannet av at vi fikk forurensningsloven i 1981 har industri, landbruk og kom- munale avløpsetater fått en rekke nye pålegg opp gjennom årene med det resultatet at vi har fått en betydelig bedring av vannkva- liteten i norske vassdrag og kyst- områder. Dette har selvsagt vært positivt for fisk i fjorder og elver. I dag regner myndighetene med at vi kun har mellom 10 og 20 vass- drag i Norge hvor forurensning fra andre kilder enn landbruk regnes som en trusselfaktor mot laksen.

Vassdragsreguleringer

Reguleringer av norske vassdrag for å produsere kraft har hatt, og har fremdeles, innvirkning på laksebestanden i de regulerte vassdragene. Regulering kan forår- sake redusert vannføring, hyppige og raske fluktueringer i vannfø- ring, redusert vanndekket areal, endrede vinter- eller sommertem- peraturer, og nye vandringshindre. Det varierer imidlertid relativt mye fra vassdrag til vassdrag hvor stor effekt en regulering har på lakse- bestanden, både fordi disse fakto- rene varierer fra vassdrag til vass- drag og fordi de ulike vassdrage- nes karakter er forskjellig. Antallet laksevassdrag som er påvirket av regulering er hele 146, og disse omfatter de fleste store vassdra- gene i Norge. Man regner med at rundt 90 norske lakseelver har en negativ påvirkning av reguleringer, mens hele 35 vassdrag regnes for å ha mistet, eller står i fare for å miste, sine laksebestander på grunn av regulering. Det finnes en rekke avbøtende tiltak som er satt i verk for å redusere de negative effektene, slik som bygging av lak- setrappes og terskler, innføring av minste vannføringsbestemmelser, og pålegg om kompensasjonsutset- ting av smolt.

Fysiske inngrep

Ikke bare vassdragsregulerin- ger fører til fysiske inngrep i vassdragene våre. Veibygging, kanalisering, broer, forbygging, erosjonssikring, utfylling, masseut- tak, fjerning av kantvegetasjon og grøfting er noen eksempler på vanlige inngrep langs de fleste norske lakseelver. De fleste av disse inngrepene er hver for seg små, og har i de fleste tilfeller liten eller ingen negativ effekt alene. Situasjonen er imidlertid at i mange vassdrag kan det være foretatt mange slike inngrep opp gjennom årene, og det blir stadig foretatt nye. Som sagt – hver for seg ubetydelig – men samlet får

« De største lakseanleggene er så store at et alene kan romme hele den norske bestanden av villaks. »

slike inngrep betydning, og det er anslått at slike fysiske inngrep til sammen har samme negative betydning for den samlede årlige smoltproduksjonen i norske vassdrag som vassdragsreguleringer.

Beskatning

Beskatning i både sjø og elv er også en trussel mot villfisken. Dette avhenger selvsagt av omfanget, og man må skille mellom overbeskatning i forbindelse med høsting av en ressurs, og beskatning av en bestand som er truet av mange andre faktorer. Dersom man fisker for mye av en bestand i forhold til det som produseres, vil dette føre til at bestanden går tilbake. Ved å følge bestandsutviklingen nøye er det imidlertid mulig å tilpasse beskatningen til denne. Mer problematisk blir det når en bestand trues av mange ulike faktorer hvor man gjerne ikke kjenner til betydningen av alle. Da kan selv en moderat beskatning fort bli mer enn hva bestanden tåler. Det er derfor viktig at man utøver ekstra stor forsiktighet med hva man tillater av beskatning på bestander som man vet er alvorlig truet av andre faktorer. Det er

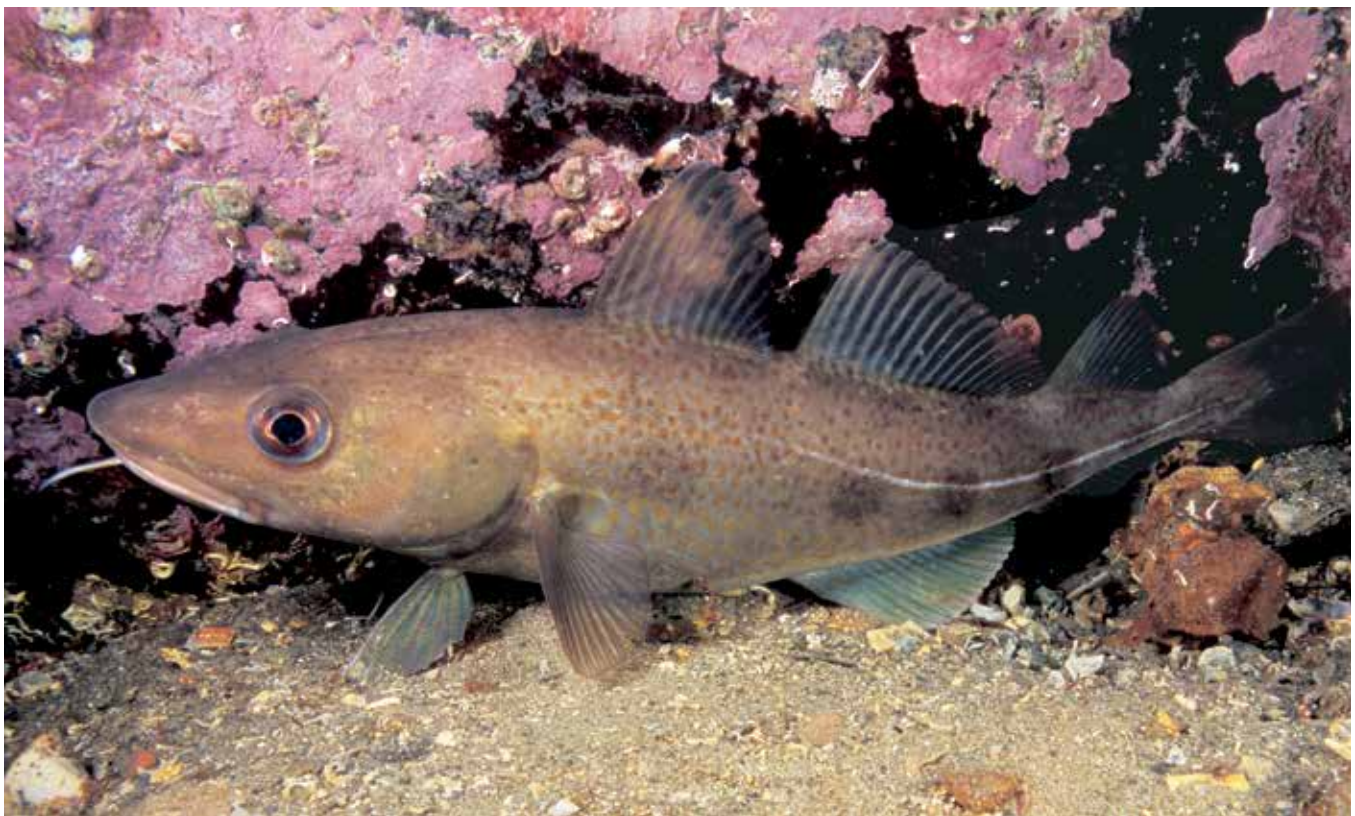
ikke alltid så lett å få sportsfiskere, så vel som yrkesfiskere, til å forstå dette. Det er således et paradoks at sportsfiskere bruker så mye energi som de gjør på å argumentere for at oppdrettsnæringen skal skjerpe seg for å unngå rømming av fisk, og at yrkesfiskere skal stanse fangsten av laks i sjøen, mens de selv mener at det blir helt galt at de skal stanse oppfiskingen av produksjonsdyrene i elvene. Dette kan sammenlignes med å drive rettet avskyting av kjønnsmodne hunndyr i en viltbestand som står i fare for å bli utryddet. I enkelte norske lakselever fisker sportsfiskere opp mer enn halvparten av den fisken som går opp for å gyte, og dette er gjerne bestander som er truet av flere ulike faktorer.

Rømt oppdrettsfisk

Vi har sett at antallet individer fisk som står i norske merder langs kysten er svimlende høyt, og man trenger ikke å ha lang og kostbar utdannelse for å forstå at noen fisk vil finne veien ut i det fri, eller at selv ett eneste hull i en merd kan ha konsekvenser. I 2002 ble det rapportert at det rømte ca 730.000 laks og regnbueørret fra nor-

ske oppdrettsanlegg. Det samme gjorde det i 2005, og dette året utgjorde nesten 500.000 av disse fisk som rømte under en eneste hendelse! For de som husker tall, så ser vi at hvert av disse årene representerer rømmingen flere fisk enn det totale innsiget av gytemoden laks til Norges kyst under et godt lakseår. Det blir ikke mindre dystert av at disse tallene stammer fra innrapporterte rømminger. Her som andre steder finnes det nemlig mørketall, så antallet fisk som faktisk rømmer er trolig betydelig høyere enn dette. Dertil kommer det faktum at vi ikke har oversikt over hvor mye fisk som rømmer fra settefiskanlegg, eller når smolten blir satt i merder i sjøen.

I tillegg til at rømt oppdrettsfisk representerer en stor trussel mot de ville fiskebestandene, bidrar også en omfattende oppdrettsnæring til spredning av parasitter og sykdommer. Lakselus (*Lepeophtheirus salmonis*) er en slik parasitt som man regner med har blitt en reell trussel mot den ville laksen først etter at oppdrett av laks ble en stor næring. Lakselus finnes normalt på fisk i havet, men

Torsk (*Gadus morhua*) i sitt rette element. Det internasjonale havforskningsrådet (ICES) frykter at den norske kysttorsken har et redusert reproduksjonspotensial med høy risiko for bestandskollaps. Dette er bakgrunnen for at tre bestander av den norske kysttorsken har blitt ført opp på den nye norske rødlisten av 6. desember 2006.

Foto: Nils Aukan

den høye konsentrasjonen av laks som man har i oppdrettsanleggene gjør at man kan få til dels voldsomme "oppblomstringer" av lakseluslarver som kan infisere den ville laksesmolten når den vandrer forbi anleggene gjennom fjordene og ut i havet. En undersøkelse fra Sognefjorden sommeren 2001 ga resultater som tyder på at så mye som 90% av smolten som kom fra vassdragene i fjorden døde på grunn av lakselus. Avlusing av fisken i oppdrettsanleggene har etter hvert blitt noe som oppdretterne er pålagt å gjøre, og dette har bidratt til å redusere problemet med lakselus. Oppdrettsfisken har imidlertid ikke bare lakselus, den kan også ha sykdommer som kan representere et stort problem dersom fisken rømmer. La oss nå se nærmere på de viktigste negative konsekvensene rømt oppdrettsfisk kan ha på de ville bestandene.

Sykdommer

Fiskeartene som det drives omfattende oppdrett på i Norge; laks, regnbueørret og torsk, kan alle ha ulike sykdommer. Høy tetthet av fisk i et oppdrettsanlegg vil øke prevalensen (prosentvis andel fisk som er infisert), og dersom det rømmer fisk fra et infisert anlegg vil dette representere et økt smit-

tepress mot den ville fisken i området. Noen sykdommer eller parasitter er artsspesifikke, og vil kun true den ville fisken av samme art som den som rømmer. Det er imidlertid viktig å være klar over at regnbueørret er såpass nær beslektet med laks at de fleste sykdommer og parasitter angriper begge artene. Således representerer syk regnbueørret ofte en trussel mot villfisken selv om det så å si ikke finnes vill regnbueørret i Norge.

Fisk som ikke er smittet av sykdom og parasitter kan likevel bidra til økt smittepress i en region. Selv om det ikke er påvist at det har skjedd, så representerer både rømt laks og regnbueørret en mulig kilde for spredning av den beryktede *Gyrodactylus salaris*. Denne parasitten lever kun på fisk i ferskvann, men den kan overleve en stund i brakkvann – jo mindre saltholdighet, jo lengre. Rømt laks eller regnbueørret kan vandre opp i en infisert elv, og ta med seg *Gyrodactylus salaris* ut av vassdraget igjen og opp i en naboelv som ikke er infisert.

Konkurranse

Laks- og regnbueørretunger som rømmer fra settefiskanlegg vil kunne konkurrere med den ville

laksen om plass og byttedyr. Dette kan føre til redusert rekruttering i de ville bestandene. Gytemoden oppdrettsfisk på rømmen kan finne på å gå opp i elvene for å gyte. Kjønnssdriften er ikke helt borte! Oppdrettslaksen mangler imidlertid mange av de naturlige egenskapene knyttet til gyting, men den gyter likevel sammen med villfisken. Villhannene dominerer over oppdrettshannene, og gyter med oppdrettsunner så vel som villhunner. Oppdrettshannene får derfor sjelden gyte med de ville hunnene. Når de av og til likevel klarer å komme til, unnlater de ofte å befrukte eggene når disse blir lagt. Oppdrettshunnene på sin side er mindre aktive, viser i mindre grad riktig gyteatferd, lager dårligere gytegroper, er dårligere til å tømme seg for egg, og er ikke like flinke til å dekke over eggene etter gyting sammenlignet med villhunnene. Resultatet av alt dette blir redusert gytesuksess og dårligere eggoverlevelse, som i sin tur bidrar til redusert rekruttering i den ville bestanden.

Genetisk innblanding

Genetisk innblanding av oppdrettsfisken i en populasjon er nok den negative faktoren forskerne frykter mest når det gjelder rømt fisk.

Atlantisk laks (*Salmo salar*) i sin typiske sølvaktige pelagiske drakt, som den har mens den oppholder seg i havet. Den får denne blanke fargen i forbindelse med smoltifiseringen, som et ledd i tilpassning til livet i havet. Foto: Nils Aukan.

Gjennom mange års avl har etter hvert oppdrettslaksen blitt genetisk forskjellig fra den ville laksen. Det er imidlertid ikke slik at disse to gruppene har ulike gener, men variasjonen i genmaterialet er betydelig mindre hos oppdrettslaksen enn hos den ville laksen. De ulike ville laksebestandene regnes for å være genetisk forskjellige fra hverandre, og hver for seg har de en relativt stor genetisk variasjon innad i bestanden. Økt innblanding av oppdrettslaksens gener i de ville bestandene vil kunne føre til at den genetiske variasjonen innen en bestand blir mindre, og at bestandene av vill laks etter hvert blir erstattet av en mer ensartet form for laks som blir mer og mer lik oppdrettslaksen. Tap av genetisk variasjon er alvorlig for enhver bestand eller populasjon fordi dens evne til å møte fremtidige miljøforandringer svekkes.

Skal det skje en genetisk innblanding av oppdrettslaksen i de ville bestandene, må laks rømme fra oppdrettsanleggene, finne veien opp i et vassdrag og delta i gytingen sammen med den ville fisken. Når det gjelder torsk er imidlertid situasjonen mer skummel. Der trenger ikke fisk rømme i ordets snevreste forstand for at det skal

skje en genetisk innblanding i de ville bestandene. Torsken kan nemlig gyte i merdene! Torsken gyter pelagisk (i de frie vannmassene) og eggene som er bitte små vil fraktes med vannstrømmene ut av merdene og spres utover langs kysten. De individene som vokser opp må i realiteten ses på som rømt fisk i videste forstand, og vil menges seg med den ville gytebestanden. Når disse "rømte" individene så gyter med "ren" vill kysttorsk starter den genetiske innblandingen.

Avslutning

Det finnes foreløpig lite dokumentasjon på hvor alvorlige konsekvensene av rømt oppdrettsfisk faktisk vil bli for de ville bestandene av fisk. Dagens kunnskap er imidlertid mer enn god nok for at man kan sette opp teoretiske scenarier for hvordan det vil gå med de ville bestandene av laks (og etter hvert torsk) dersom antallet rømt oppdrettsfisk i fremtiden ikke blir redusert. Det er en svært vanskelig oppgave å redusere mengden rømt oppdrettsfisk når omfanget av fiskeoppdrett er så stor som den er i dag. Dertil kommer det faktum at det koster penger å gjennomføre ulike tiltak for å redusere rømmingen, og med dette fristelsen til å slurve

med tiltak eller ikke å rapportere om rømninger når de oppstår. Det er derfor viktig at de påleggene og reglene som i dag gjelder for å redusere rømmingen av fisk, og de som innføres etter hvert, overholdes av oppdrettsnæringen. Det er imidlertid viktig å trekke frem at det allerede finnes mange oppdrettere som tar problemet med rømming på alvor, og det er å håpe at disse etter hvert blir forbilder for dem som enda ikke har forstått alvoret av at fisk rømmer.

Riksadvokaten har merket seg at et for stort antall anmeldte saker mot aktører i oppdrettsnæringen frem til i dag har blitt henlagt. Han har derfor tatt et initiativ overfor fiskerimyndighetene og politiet for å gjøre noe med dette. I disse dager samarbeider Fiskeridirektoratet og ØKOKRIM om å rette søkelyset mot dette problemet. I løpet av året skal en arbeidsgruppe arrangere to kompetansehevende seminarer og utarbeide en rapport om mer effektiv kriminalitetsbekjempelse i forbindelse med rømt oppdrettsfisk. Vi får håpe dette blir ett av flere viktige skritt mot en bedre fremtid for de ville fiskebestandene spesielt, og miljøet generelt.

Lærdalslaks som venter på å vandre videre oppover i elven for å gyte. Legg merke til at den blanke fargen har begynt å bli skiftet ut med gytedraktens gule og brune nyanser.
Foto: Nils Aukan.

Brukthandel

- endring i forskrift skal gi enklere håndtering av dette regelverket

Tekst og foto: politioverbetjent Kenneth Didriksen, ØKOKRIM. Kilde: Informasjonsbrev fra Politidirektoratet

Det er foretatt endringer i forskriften til brukthandeloven med virkning fra 1. januar 2007. Endringene er basert på innspill fra Politidirektoratet etter spørreundersøkelsen til politidistriktene som direktoratet gjennomførte sammen med ØKOKRIM i 2003. Forslagene har deretter vært gjenstand for høring i regi av Nærings- og handelsdepartementet. Hensikten har vært å utforme enhetlige retningslinjer for politiets håndtering av brukthandeloven. Forhåpentligvis opplever også bransjen og publikum at regelverket nå blir enklere å forholde seg til.

For gjennvinnsbedrifter medfører endringene blant annet at det ikke lenger er krav om protokollføring og oppbevaringstid på 14 dager, dersom det ikke er snakk om mottak og salg av edle metaller. Det er også vedtatt andre endringer som til dels gjelder all brukthandel. Nedenfor følger en redegjørelse for de enkelte endringene og hva de innebærer for politiet.

De enkelte bestemmelsene

Sentral bevillingsordning - § 3:
Det innføres en sentral bevillingsordning, der bevillingen utstedes

av det politidistriktet der foretaket har sin faste forretningsadresse/hovedkontor, men først etter forutgående uttalelse fra øvrige berørte politidistrikter. Det er kun krav om uttalelse – ikke samtykke – fra berørte politidistrikter. På den annen side er det et absolutt vilkår at berørte politidistrikter avgir uttalelse. Dette fordi lokal-kunnskap er en nødvendig forutsetning for å vurdere en søknad, både i forhold til godkjenning av lokaler og i forhold til de enkelte personer det søkes for. Men det er altså "hoveddistriktet" som er vedtaksmyndighet og adressat for eventuell klage. Berørte politidistrikter skal varsles ved gjenpart av vedtaket.

Også ved senere utvidelser av brukthandelvirksomheten til andre politidistrikter, skal søknaden sendes politidistrikt der virksomheten har sin faste forretningsadresse/hovedkontor, som så vil forelegge søknaden for de aktuelle politidistriktene til uttalelse på vanlig måte.

På samme måte vil tilbakekall av bevillingen skje av det politidistriktet som har gitt bevillingen, uansett om tilbakekallingen gjelder

virksomheten i ett eller flere politidistrikt. Tilbakekall vil eksempelvis skje etter melding fra berørt politidistrikt. Det er viktig at et politidistrikt som avdekker uregelmessigheter, varsler det politidistriktet som har gitt bevillingen om dette.

Det er ikke forskriftsfestet frist for berørte politidistrikter til å avgis uttalelse. Når det gjelder søknader om tillatelse til å utøve vaktvirksomhet, praktiseres internt i politiet en tre ukers svarfrist overfor berørte distrikter, men slik at fristen kan forlenges ved behov. Politidirektoratet finner en tilsvarende svarfrist hensiktsmessig ved søknader om brukthandelbevilling.

Bevillingsordningen er så langt identisk med ordningen for vaktvirksomhet, jf. forskrift om vaktvirksomhet av 25. april 2004 § 2.

Kontroll med bevillingshavere utføres av politidistriktene. Når en handlende har bevilling i flere politidistrikter, utføres kontrollen i disse politidistriktene av det politidistrikt som har gitt bevillingen i samarbeid med stedlig politi. Samarbeidet med stedlig politi kan skje ved at sistnevnte forestår den fysiske kontrollen.

Firmaattest - §§ 4 og 7:

Det er ikke lenger krav om at firmaattest skal vedlegges henholdsvis søknad om bevilling og melding om endringer i opplysninger som tidligere er meldt politiet. Politiet må selv sørge for å hente ut opplysningene fra Enhetsregisteret/Foretaksregisteret.

Legitimasjonsplikt - §§ 9 og 10:

Legitimasjonsplikten er skjerpet slik at alle selgere - ikke bare ukjente - må legitimere seg, og den handlende skal protokollføre hva slags legitimasjon som er fremvist og at denne er funnet i orden.

Beløpsgrense - §§ 9 og 12:

Bestemmelsen i § 12 om at protokollplikten og oppbevaringstiden på 14 dager ikke gjelder for ting som har en innkjøpspris på 300 kroner eller mindre, bortfaller. Bortfall av beløpsgrensen innebærer at alle ting/gjenstander som mottas skal protokollføres og oppbevares i minst 14 dager før videresalg.

Ved fjerning av beløpsgrensen unngås situasjoner der gjenstander er priset kunstig lavt og /eller er splittet opp for å omgå plikten til protokollering og registrering.

Politidirektoratet gjør oppmerksom på at politiet har hjemmel i unntaksbestemmelsen i forskriften § 10 fjerde ledd til å lempe på protokollplikten, for eksempel i tilfeller der krav om føring av protokoll medfører urimelig merarbeid for bevillingshaver.

Også bestemmelsen i § 9 om at den handlende kunne ta imot ting som har en innkjøpspris på 300 kroner eller mindre fra personer under 18 år, bortfaller. Det er følgelig ikke lenger tillatt for handlende å motta ting fra personer under 18 år.

Gjenvinningsbransjen - § 12:

Politidirektoratet presiserer at gjenvinningsvirksomhet omfattes av brukthandelloven og brukthandelforskriften.

I en ny bestemmelse i § 12 bokstav b gjøres det derimot unntak fra protokollplikten i § 10 og oppbevaringstiden i § 11 for gjenstander

ment for industriell destruksjon og/eller gjenvinning, med unntak av edle metaller, bl.a. platina, sølv og gull.

Antikk- og samlermesser, bruktmarkeder og lignende - § 16

Arrangører av antikk- og samlermesser, bruktmarkeder og lignende pålegges uoppfordret å sende liste over påmeldte deltakere til politiet, jf. § 16 nytt annet punktum. Slike arrangementer vil være meldepliktige etter politiloven § 11, eventuelt søknadspliktige etter § 14. Listene skal sendes inn samtidig med meldingen/søknaden om arrangementet, slik at det sikres at politiet mottar dette i god tid før avholdelse av arrangementet. Dersom lista ikke er klar, må den ettersendes så snart arrangøren har oversikt over deltakerne.

Plikten til å sende inn lister gjelder også bruktmarkeder og lignende, i den grad disse er organisert med forhåndsinnmeldte aktører. Plikten gjelder i alle tilfeller der en arrangør tar på seg å legge til rette for et arrangement der handlende samles for å selge varene sine.

Det avgrenses mot bruktmarkeder hvor det for eksempel omsettes brukt skiutstyr og lignende, da det ikke samme behov for å kontrollere denne typen virksomhet. Videre avgrenses det mot loppemarkeder som lag og organisasjoner avholder en til to ganger i året. Det samme gjelder innsamlingsaksjoner til skoleturer og lignende.

Når det gjelder i hvilken grad det kreves brukthandelbevilling for å delta på antikk- og samlermesser, bruktmarkeder og lignende, er dette avhengig av om virksomheten blir drevet i næring, jf. brukthandelloven § 1 annet ledd, jf. brukthandelforskriften § 1 første ledd. Omsetningsgrensen i merverdiavgiftsloven for registreringsplikt i merverdiavgiftsregisteret, 50.000 kroner i en periode på 12 måneder, kan være et rimelig utgangspunkt ved vurderingen av om det er handel i næring. Det er således ikke krav om brukthandelbevilling for å delta på antikk- og samlermesser, bruktmarkeder og lignende, med mindre virksomheten blir drevet i næring.

ØKOKRIM og Politidirektoratet er kjent med at det forekommer omgåelse av brukthandelloven § 1 om handel i næring ved at den handlende ikke har fast utsalgssted, men utfører handel nettopp på messer og lignende, slik at salgene stykkes opp og enkeltvis ligger under omsetningsgrensen på 50.000 kroner i merverdiavgiftsloven. Den samlede omsetning i løpet av en periode på 12 måneder kan være langt høyere enn beløpsgrensen, men det er vanskelig for politiet å bevise dette. Dette problemet antas delvis å kunne avhjelpes ved innføring av plikten til å sende politiet lister med oversikt over påmeldte deltakere. Det forutsetter dog samarbeid over politidistriktsgrensene. Hyppig deltakelse på antikk- og samlermesser gir god indikasjon på næringsvirksomhet.

Dersom en handlende har brukthandelbevilling i ett politidistrikt, bør ikke dette være til hinder for at vedkommende deltar på en antikk- og samlermesse, bruktmarked eller lignende i et annet politidistrikt, uten at det søkes særskilt om brukthandelbevilling i dette distriktet. Den handlende bør imidlertid pålegges å bringe med seg protokollen for eventuell kontroll.

I høringsnotat i denne saken ble det foreslått å gjøre bevillingen tidsavgrenset og at det skulle opprettes et sentralt register over alle brukthandelbevillingene i Norge. Høringsrunden viste at disse to forslagene krever mer utredning før de eventuelt kan iverksettes

Generell informasjon om brukthandel og skjema for søknad om bevilling finnes på www.politi.no/tjenester/tillatelser

Se også artikkelen: "Brukthandelloven og løse kulturminner" i Miljøkrim nr 1-2004.

Black archeology

► ► ► Plyndringen av vår historie innbefatter et irreversibelt tap av arkeologisk, historisk og vitenskapelig informasjon både på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Det er et beviselig faktum at omfanget av plyndringen er økende.

Av politioverbetjent Kenneth Didriksen, ØKOKRIM.

I kraft av å ha presidentskapet i Council of the Baltic Sea States (CBSS) arrangerte Sverige seminar 1. og 2. mars 2007 i Stockholm med formål å styrke samarbeidet i bekjempelsen av "svart arkeologi", herunder illegal handel med arkeologiske kulturminnegjenstander. I tillegg til personell fra politi, toll og kulturminneforvaltningen fra medlemslandene deltok også personer fra universitets- og forskningsmiljøer med dette temaet som fagfelt.

Forbud mot metalledetektor

Sverige har, i motsetning til Norge, et generelt forbud mot bruk av metalledetektor. Bakgrunnen for loven var at det utover på 1980-tallet ble fokusert sterkt på plyndring av fornminner og at metalledetektorer da ofte var i bruk. I 1985 ble det forbudt å ta med metalledetektor til steder der det tidligere var gjort funn av kulturminnegjenstander. Metalledetektorer ble samtidig forbudt å bruke på hele Gotland. Fra 1991 gjelder totalforbud mot bruk i hele Sverige. På Gotland, hvor det er en tett konsentrasjon av fornminner, er man likevel til tider utsatt for organiserte plyndrere med avansert teknisk utstyr. Erfaringsmessig

har disse ofte kommet fra Storbritannia og de har søkt med metalledetektorer på natten for å unngå å bli oppdaget. På grunn av stor oppmerksomhet om dette problemet har et "borgervern" brukt fysiske metoder for å skremme utenlandske plyndrere bort fra øya

Det finnes også i Norge restriksjoner for hvor en har lov å søke med detektor og hva en videre kan gjøre med gjenstander som en skulle finne. (Mer om dette finnes i J. Holme, 2005, Kulturminnevernlov, forvaltning, håndhevelse, pkt. 7.4.7.3)

Under seminaret i Stockholm presenterte det svenske forskningsinstituttet Brottsförebyggande rådet (BRÅ), en helt ny undersøkelse om overtredelser mot fornminner kalt "Brott under ytan" (BRÅ, Rapport 2007:5). I rapporten redegjøres det for trusselbildet ved å analysere hvilke overtredelser man står overfor og hvilke tiltak som kan være effektive som reaksjon på dette. Plyndring av- og handel med kulturminnegjenstander, settes også inn et internasjonalt perspektiv og belyser enkelte lands roller i denne sammenhengen.

Det redegjøres også for at det i tillegg til plyndring og suvenirjakt også finnes andre typer kulturminnekriminalitet som del av trusselbildet. Jord- og skogbruk og anleggsvirksomhet drives aktivt i de fleste land uten at dette får nok oppmerksomhet med tanke på ødeleggelse av fornminner hevder BRÅ.

Overtredelser mot fornminner er, både bokstavelig- og billedlig talt, overtredelser under overflaten. Slike lovbrudd er vanskelige å oppdage og å etterforske. Det har sammenheng med at fornminner ofte finnes på steder der folk sjelden oppholder seg. Mange fornminner er heller ikke kjent fra tidligere.

Etterspørselen finansierer plyndrerne

Rapporten fra BRÅ bruker betegnelsen opprinnelsesland og konsumland og betegner eksempelvis Kina som et opprinnelsesland og Sverige som konsument i betydningen at det er der etterspørselen fins. Det understrekes også at et land kan ha begge disse rollene samtidig ved at det eksempelvis i Kina er et marked for kulturminner

med vikinghistorie samtidig som kinesiske gjenstander er etterspurte i Sverige. Det er all grunn til å anta at Norge også har samme rolle som vårt naboland Sverige i denne handelsvirksomheten.

På seminaret ble det videre fokusert på at publikum helt åpent blir tilbudt fornminnegjenstander både på internett så vel som hos etablerte antikkkforhandlere. Undersøkelse fra 1999 og 2000 (Chippedale og Gill) viser at henholdsvis 80 prosent og 90 prosent av alle arkeologiske gjenstander som var lagt til salg hos de største auksjonfirmaene i New York og London manglet proveniens (dvs. et dokumentert opphav/historie)

Rapporten fra BRÅ refererer Ricardo Elia (1993) som mener at det er hykleri å fordømme plyndrerne og samtidig hylle samlerne som ikke bryr seg om proveniens.

"Scholars who work with looted material regularly condemn looting, while in the same breath they laud the enthusiasm of the collector who, directly or indirectly, financed the looting."

Dette var meninger som også arkeolog ved Universitetet i Göteborg, Staffan Lundén, støttet opp om i sitt arbeid. Han fortalte seminaret at han til og med hadde brukt skjult mikrofon og kamera for å avdekke det han mente var uetisk adferd hos velkjente antikvitethandlere.

Tiltak i bekjempelsen

Når det gjelder tiltak for å bekjempe plyndring av kulturminner og dermed illegal omsetning pekes det på et økt samarbeid mellom tilsynsmyndigheter og politi samtidig som det tas til orde for i større grad å ta vare på og utnytte kompetansen som finnes på dette fagområdet innen politiet.

Norge ble også berømmet for sin kulturminnelovgivning som fra 1.1.2007 innbefatter bestemmelser om både innførsel og utførsel av kulturgjenstander. Videre var representantene fra samtlige land samstemte i å videreføre og styrke det internasjonale samarbeidet på dette temaet. Når kriminaliteten er grensekryssende, må også arbeidet med bekjempelsen ta konsekvensen av dette.

Bildet øverst til høyre viser bruk av metalldetektor på jakt etter fornminner. Foto: Perry Rolfsen, Universitetets Oldsaksamling.

Bildene er fra en lovlig utgravning i Gamlebyen i Oslo. Her har de funnet levninger etter munkene fra klosteret som lå her. Foto: Kenneth Didriksen, ØKOKRIM

37 års saksbehandlingstid er over

- UNESCO-konvensjonen av 1970 er endelig ratifisert

►►► Ratifikasjonsdokumentene for Unesco-konvensjonen av 1970 om tiltak for å forby og forhindre ulovlig import og eksport av kulturgjenstander og overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander (heretter kalt UNESCO-konvensjonen av 1970) ble overlevert UNESCOs hovedkontor 16. februar 2007.

Av seniorrådgiver Cecilie Knudsen, Kultur- og kirkedepartementet. Foto: Ingvil Trana, ØKOKRIM

I henhold til artikkel 21 trer konvensjonen i kraft for medlemsstatene tre måneder etter dette tidspunktet. Det betyr at konvensjonen vil tre i kraft for Norges del medio mai 2007.

Hva er formålet med konvensjonen?

Formålet med konvensjonen er at medlemsstatene anerkjenner og respekterer nasjoners kulturarv ved å sette i verk tiltak for å bekjempe ulovlig omsetning av kulturgjenstander. Konvensjonen pålegger medlemsstatene å forby eksport og import av særskilte kulturgjenstander, regulere tilbakesøking og retur av kulturgjenstander, opprette nasjonale faginstitusjoner på området, delta i internasjonale tiltak for vern av kulturarv som er i fare som følge av plyndring, og avgrense ulovlig handel ved registrering av kulturgjenstander i handelsvirksomhet.¹

¹ Jf St.prp. nr. 70 (2003-2004) om samtykke til ratifikasjon av konvensjon av 14. november 1970 om tiltak for å forby og hindre ulovleg import og eksport av kulturgjenstander og ulovleg overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander.

Hvorfor har det tatt så lang tid?

Norsk ratifikasjon har jevnlig vært diskutert siden konvensjonen ble vedtatt. Fra norsk side har man alltid støttet prinsippene som ligger til grunn for konvensjonen, men konvensjonen krevde et omfattende forvaltningssystem som tidligere ikke ble sett som hensiktsmessig siden man antok at Norge spilte en beskjeden rolle i det internasjonale illegale markedet for kulturgjenstander.

Forholdene lå imidlertid godt til rette for ratifikasjon av UNESCO-konvensjonen av 1970 siden det allerede er innført regler om tilbakelevering av kulturgjenstander som følge av gjennomføringen av kommisjonsdirektiv, rådsdirektiv og som følge av ratifikasjonen av Unidroit-konvensjonen av 24. juni 1995 om stjalne og ulovlig utførte kulturgjenstander. Det er også gjort en rekke andre lovendringer i bl.a lov om godtroerverv av løsøre.

Hvilke endringer var nødvendig å gjennomføre i norsk rett?

Norsk lovgivningspraksis var langt på vei tilfredsstillende i forhold til de tiltak som UNESCO-konven-

sjonen gir pålegg om å etablere. I hovedsak knytter medlemsstatenes plikter seg til tre kategorier: registrering og kontroll, forbud mot eksport og import og krav om tilbakeføring av kulturgjenstander.

Regler om eksport og tilbakeføring av kulturgjenstander er allerede etablert i norsk rett, og registrering og kontroll av kulturgjenstander ivaretas av norske museer og kulturinstitusjoner.

Det var imidlertid behov for endringer når det gjaldt import av kulturgjenstander. Så med virkning fra 1. januar 2007 lyder kulturminneloven § 23 a som følger:

Det er forbudt å føre inn til landet kulturgjenstander som er ulovlig utført fra en stat som er part i en avtale hvor også Norge er part om tilbakelevering av kulturgjenstander eller om tiltak mot illegal import, eksport eller handel med kulturgjenstander.

Konvensjonen pålegger medlemsstatene å forby import av kulturgjenstander som er stjålet fra et

Bildet viser nakkestøtte i gull fra Kina. (Liao-dynastiet (907-1125 e.Kr.). Nakkestøtten ble brukt av keiserne når de lå i hvilestilling på sofaen og snakket forretninger. Fra Shanghai Museum.

museum eller fra et religiøst eller sekulært nasjonalmonument eller en liknende institusjon i medlemslandene. Siden formålet med konvensjonen er å bekjempe ulovlig omsetning av kulturgjenstander, var imidlertid departementet av den oppfatning at forbudet mot import ikke bare skulle begrense seg til stjalne gjenstander fra offentlige institusjoner.

Lovendringen i kulturminneloven bestemmer derfor at det er forbudt å føre inn til landet kulturgjenstander som er ulovlig utført fra en medlemsstat uavhengig av om den er stjålet, ført ut i strid med utførselsreglene, ulovlig

vanskelig oppgave å avgjøre om en gjenstand er en kulturgjenstand i lovens forstand og tollmyndighetene vil være avhengig av vedtaksmyndighetenes kompetanse på området. Det er imidlertid den enkeltes ansvar å finne ut om de landene man ønsker å ta gjenstander ut i fra har regelverk som vanskeliggjør dette.

Informasjon og kunngjøring av innførselsforbudet er svært viktig på lik linje med at det er viktig å gjøre oppmerksom på reglene om utførsel av kulturgjenstander ut av Norge. Kultur- og kirkedepartementet vil utarbeide en veileder som skal utfylle bestemmelsene.

f) båter, motorvogner, luftfartøy og skinnegående materiell eller deler av slike eldre enn 50 år.

Departementet kan fastsette særskilte regler for gjennomføringen av utførselsforbudet, herunder nærmere om hvilke gjenstander som kommer inn under det.

Arbeidet med ratifikasjonen av UNESCO-konvensjonen og endringene av forskriftsverket til kulturminneloven viste at det er et behov for å vurdere bestemmelsen om hvilke kulturgjenstander det skal søkes utførselstillatelse for. Kultur- og kirkedepartementet har

« Det er en vanskelig oppgave å avgjøre om en gjenstand er en kulturgjenstand i lovens forstand »

utgravd eller om eiendomsretten er ulovlig overført.

Videre er ikke forbudet knyttet til gjenstander som er ulovlig utført fra et UNESCO-medlemsland, men også gjenstander som er ulovlig utført fra et EØS-land eller fra land som er part i Unidroit-konvensjonen av 1995.

Endringen i kulturminneloven er nærmere utdypet i forskrift om utførsel og innførsel av kulturgjenstander som trådte i kraft 1. januar 2007.

I praksis vil endringen bety at dersom man ønsker å føre en kulturgjenstand inn til Norge, som i henhold til utførselslandets nasjonale lovgivning krever utførselstillatelse, skal tillatelsen foreligge ved innførselstidspunktet og forevises for tollmyndighetene.

Det har alltid vært viktig å respektere andre nasjoners nasjonale lovgivning om hva som er tillatt ført ut av landet eller ikke, på samme måte som vi forventer at Norges regler om utførsel av kulturgjenstander blir respektert. Et lovfestet forbud vil forhåpentligvis bidra til å øke respekten for andre nasjoners regelverk om vern av kulturarven.

Innførselsforbudet skal på linje med utførselsforbudet kontrolleres av tollmyndighetene. Det er en

Utførselsforbudet - arbeidsgruppe
Ifølge kulturminneloven § 23 må det ikke uten departementets tillatelse føres kulturgjenstander av ulike kategorier ut av landet. Myndighet til å utstede utførselstillatelse er delegert til ulike vedtaksmuseer som innenfor hvert sitt ansvarsområde behandler søknader om utførsel.

§ 23. Utførselsforbud

Uten departementets tillatelse må det ikke føres ut av landet:

a) *Automatisk fredete kulturminner i medhold av loven her.*

b) *Bygninger av alle slag og deler av slike, mynter, arkivsaker, manuskripter, segl og signeter, møbler og annet innbo eller løsøre, drakter, våpen og liknende ting av kunst-, kultur eller personalhistorisk interesse som er eldre enn 100 år. Når særlige grunner taler for det kan departementet fastsette at utførselsforbudet skal omfatte slike gjenstander uten hensyn til alder.*

c) *Samiske kulturminner uten hensyn til alder.*

d) *Minner om fremstående eller sentrale personer og minner fra virksomheter og hendelser av betydning for norsk historie uten hensyn til alder.*

e) *Malerier, skulpturer og annen bildende kunst, kunsthåndverk og proto-typer for designprodukter eldre enn 50 år.*

derfor nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere § 23 om hvilke kulturgjenstander det skal søkes utførselstillatelse for og hvilke aldersgrense eventuelt verdigrense som bør settes. Arbeidsgruppen skal bestå av representanter fra: ABM-u, Økokrim, Tollmyndighetene, Nasjonalmuseet for kunst, Nasjonalbiblioteket, Norsk Folkemuseum og Kulturhistorisk Museum, herunder Myntkabinettet.

Formålet med arbeidet er å finne frem til en hensiktsmessig definisjon av hva som regnes som kulturgjenstand, der man på den ene siden tar hensyn til behovet for å dokumentere utførsel av gjenstander av betydning for Norges kulturarv og på den andre siden hensynet til å lage gjennomførbare regler.

Behovet for endringer kan best illustreres ved noen eksempler. Aldersgrensen på 100 år for bøker medfører at forskriften omfatter en betydelig mengde masseproduserte bøker utgitt i forholdsvis store opplag. Selv første- og andreutgaver av norske bøker produsert så langt tilbake som 1850-årene, vil finnes i et så stort antall i ulike private og offentlige samlinger innenfor landets grenser at faren for at disse kulturgjenstandene helt skulle forsvinne fra landet er meget liten. Interessen for å samle

slike norske bøker er betraktelig større i Norge enn i utlandet. Utførsel av masseproduserte bøker vil neppe representere noen fare for den norske kulturarven. Ifølge Foreningen for antikvari- atbokhandlere eksporteres det år om annet fra flere hundre til et par tusen bøker og kart som vil falle inn under 100-årsgrensen. Med denne tidsgrensen vil Nasjonalbiblioteket enkelte år risikere å måtte behandle flere tusen søknader om utførselstillatelse for bøker som allerede finnes i stort antall innenfor landets grenser. Behandlingen av denne typen utførselssaker vil være unødvendig av hensyn til kulturarven, samtidig vil den være svært ressurskrevende for Nasjonalbiblioteket.

For arkivsaker, herunder lyd, foto og filmarkiv medfører 100-års grensen at skjæringspunktet for utførselsforbudet kommer for langt tilbake i tid. Både lyd og film har en relativ kort historie i Norge. Det ble knapt produsert film og lyd i Norge før 1900. Det betyr at disse antikvariske medieformatene ikke er omfattet av søkeplikten når

gjenstandenes alder er under hundre år. Store deler av pionerarbeidet innenfor lyd- og filmhistorien i Norge vil således kunne føres ut av landet uten noen myndighetskontroll. Arbeidsgruppens innstilling skal foreligge sommeren 2007.

Som redegjørelsen ovenfor viser er dette et saksfelt som forutsetter samarbeid mellom flere etater og vedtaksmuseer. For å få til en mest mulig effektiv håndheving av dette regelverket håper departementet på et godt samarbeid med alle involverte i tiden fremover.

Informasjonsbrosjyre utgitt av Arkiv-, Bibilotek- og Museum Utvikling (ABM-Utvikling).

Stortingsproposisjon nr. 70 (2003-2004) om ratifikasjon av UNESCO-konvensjonen av 1970.

Registrering av kulturminner i utmark

Tekst og foto av politibetjent Frøydis B. Nilsen, Oslo politidistrikt.

Høgskolen i Hedmark arrangerte i 2006 kurs i registrering av kulturminner i utmark. Kurset bestod av en samling i juni og august og ble gjennomført ved høgskolens avdeling på Evenstad. Det sentrale tema for kurset var kulturminneforvaltning og kulturminnepolitikk i Norge, samt juridiske virkemidler og lovgivning.

Målgruppen var ansatte fra kommuner og fylkeskommuner med særlig ansvar for kommune- og skogbruksplanlegging, ansatte innen privat planleggings- og utredningsvirksomhet, og offentlig /privat ansatte innen naturoppsyn.

Vi var 13 deltakere fra forskjellige yrkesgrupper sammen med høgskolens studenter. Politiet var representert ved Ola Lundemo fra Gausdal lensmannskontor og jeg fra miljøavsnittet ved Oslo politidistrikt.

Gjennom befarings- og praktisk feltarbeid fikk vi førstehåndskunnskap om de ulike kulturminnene. Vi ble kjent med kulturminner og kulturmiljøer i utmark, samt skogbrukets kulturhistorie. Vi lærte om registreringsmetodikk, både teoretisk og gjennom befarings- og feltarbeid, og om registrering og lagring av kulturminner.

Det ble mange funn av kullgroper, dyregraver og spor etter malmutvinning.

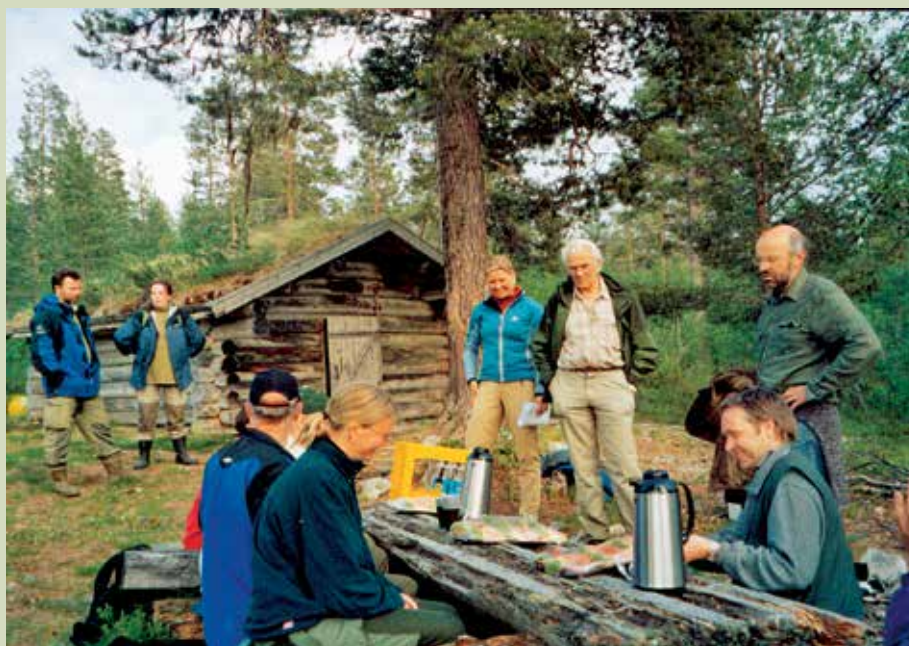
Foreleserne var hentet fra Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), Skogbrukets kursinstitutt, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, grunneiere, Hedmark fylkeskommune, Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) og Riksantikvaren.

Vi leverte øvingsoppgaver mellom samlingene og kurset ble avsluttet med skriftlig og muntlig eksamen. Kurset gir 10 studiepoeng og koster 6 000 kroner.

Nytt kurs holdes i 2007. Ta kontakt med Høgskolen i Hedmark, avdeling for skog- og utmarksfag, Evenstad, 2480 Koppang. Kursansvarlig er Øystein Vaagan, tlf.: 62 43 08 80 eller på e-post: oystein.vaagan@sue.hihm.no.

Bildet til høyre viser hvordan den praktiske opplæringen foregikk.

Bildet under er fra en sosial samling.

Drikkevannet skal kontrolleres

Drikkevannet er det næringsmiddel som vi oftest blir syke av. Mattilsynet er nå i gang med en nasjonal kampanje for å sjekke drikkevannet, ifølge Matportalen. Kampanjen skal bidra til at en større del av befolkningen får drikkevann fra godkjente vannforsyningsanlegg.

15 prosent av befolkningen får vann fra vannverk som ikke er godkjent. Det er vannverkseierne som har ansvar for kvaliteten på drikkevannet abonnentene mottar, og vannverkene må selv sørge for at forholdene er i orden.

Kilde: www.matportalen.no

Matens holdbarhet i farge-skala

Snart kan du se at maten går ut på dato. En fargeindikator i etiketten vil fortelle når holdbarheten har nådd sin grense.

Det er fire forskere fra Universitetet for miljø- og biovitenskap som står bak oppfinnelsen. En ny investor kom nettopp på banen og satte fart i planene.

Indikatoren kan vise holdbarheten til en vare på en bedre måte enn datostempling. Indikatoren er følsom for tid og temperatur som gjør målingen av holdbarhet

langt sikrere. Temperaturen avgjør hvor fort eller langsomt fargen utvikler seg. Systemet måler såkalte døgngader, for eksempel vil 40 døgngader være nødvendig for murning av kjøtt, det vil si 10 (grader) x 4 (døgn) eller 4 (grader) x 10 (døgn). Et kjøttpålegg som oppbevares i kjøleskap går med andre ord raskere mot utløp hvis det blir liggende på kjøkkenbenken.

Unødig kasting av god mat vil kunne reduseres med det nye systemet. I dag setter mange produsenter kort holdbarhet på varer fordi de ikke stoler på god kjølekjede, dvs. de legger inn en risikomargin.

Forskerne ved Universitetet for miljø- og biovitenskap får hjelp av Bioparken i Ås som spesialiserte seg på kommersialisering av forskning.

Kilde: www.umb.no (Universitetet for miljø- og biovitenskap)

Dekning av utgifter ved arkeologiske arbeider

I kulturminneloven heter det at ved mindre, private tiltak skal staten dekke utgifter ved arkeologiske arbeider, helt eller delvis, dersom disse blir urimelig tyngende for tiltakshaveren. Staten skal nå i langt større grad dekke slike utgifter. Dette kan være tiltak som bygging av egen bolig, garasje,

vei etc. I det nye regelverket legges det opp til flere endringer. Som hovedregel skal det gis full dekning når kriteriene i loven er oppfylt. Saksbehandlingen skal effektiviseres, og det skal gjøres en automatisk vurdering av dekningsspørsmålet i disse sakene. Målet er at flere arkeologiske funn skal innrapporteres til forvaltningen.

Svakheter i myndighetenes arbeid med biologisk mangfold

Riksrevisjonen har undersøkt myndighetenes arbeid med kartlegging og overvåking av biologisk mangfold og forvaltning av verneområder. Undersøkelsen har avdekket svakheter i plangrunnlaget for arbeidet med å kartlegge og overvåke biologisk mangfold og forvaltning av verneområder.

Verneområder er i undersøkelsen avgrenset til nasjonalparker, landskapsvernområder og naturreservat. Undersøkelsen viser at opptil 30 prosent av verneområdene i dag er truet, og at det er mangler ved forvaltningen av disse områdene. Blant annet har man prioritert å verne områder uten at det forelå oppdaterte oversikter over hvor mye forvaltningen av de samme områdene ville koste. På bakgrunn av de forholdene som er avdekket, konstaterte Riksrevisjonen at myndighetenes arbeid så langt har vært preget av manglende evne til å omsette høye miljøambisjoner til konkrete tiltak.

(Jf Dokument nr.3:12(2005-2006))

Betinget fengsel, bøter og erstatning for brudd på kulturminneloven og plan- og bygningsloven

Ved Halden tingretts dom av 29. september 2006 ble to personer dømt for brudd på kulturminneloven § 27 andre straffalternativ, jf. § 3 første ledd og plan- og bygningsloven § 110 første ledd nr. 2, jf. § 93 første ledd, bokstav j, for å ha anlagt en vei og snuplass uten tillatelse i et område som var automatisk fredet i medhold av kulturminneloven. Veien ble lagt i et område med minst tre steinalderlokaliteter og en hulevei hvor arkeologisk funn dokumenterer bosetting og aktivitet i steinalderen. Den straffbare handlingen påførte lokaliteten store skader.

Tiltalte A ble idømt betinget fengsel i 30 dager og til å betale erstatning på 150 000 kroner til Universitetet i Oslo, Kulturhistorisk museum og Østfold fylkeskommune. Tiltalt A ble også dømt til å betale en bot på 100 000 kroner samt til å tåle en inndragning på 88 000 kroner. I tillegg ble han idømt saksomkostninger på 10 000 kroner.

Tiltalte B fikk 50 000 kroner i bot og måtte tåle en inndragning på 52 250 kroner. Tiltalt B ble også idømt saksomkostninger på 10 000 kroner. Begge de tiltalte ble også dømt til solidarisk å betale erstatning på 285 000 kroner til Universitetet i Oslo, Kulturhistorisk museum og til å betale erstatning til Østfold fylkeskommune på 158 500 kroner. Dommen er anket.

100 000 i bot for en avkappet finger

Kristiansand Dyrepark har vedtatt en bot på 100.000 kroner i forbindelse med en arbeidsulykke sommeren 2006. En 18-årig sommervikar fikk kuttet av deler av høyre langfinger når hun arbeidet på en sukkertøymaskin. Den direkte årsaken til ulykken var at et beskyttelsesdeksel ikke var festet. Dette gjorde det mulig å ta bort dekslet, noe som ble gjort da en sukkerpølse satte seg fast i maskinen. Foretaket ble bøtlagt for tre forhold: Manglende sikring av maskinen, manglende opplæring og mangel på skriftlig arbeidsinstruks. (Agder politidistrikts sak).

Manglende sikringstiltak ble straffet

Et firma i Notodden er ilagt en bot på 100 000 kroner for overtredelse av arbeidsmiljølovens bestemmelser om fysiske arbeidsmiljøfaktorer og vurdering av risikoforhold. En ansatt falt to meter og ned på et betonggulv og pådro seg omfattende skader idet han skulle forse-re en gardintrapp. Denne trappen var adkomst mellom kjelleren og en plattform to meter høyere opp. Det manglet rekkverk eller andre sikringstiltak ved denne konstruksjonen. (Telemark politidistrikts sak).

Miljøkriminalitet skal vies større oppmerksomhet i politiet

I Politidirektoratets rapport om Tendenser i kriminaliteten – utfordringer i Norge i 2007 –2009 fremgår det på s 41: "Miljøkriminalitet vies større oppmerksomhet i politiet. Samarbeidet med andre offentlige kontrollmyndigheter videreutvikles."

Også arbeidsmiljøkriminalitet er omtalt: "Brudd på arbeidsmiljøbestemmelsene gis større oppmerksomhet i politiet ved at kontakten til offentlige tilsynsmyndigheter styrkes, særlig i forhold til saker med personskaade og sosial dumping."

Mer miljøkrim

Nationen melder om mer miljøkrim i vernet natur. Antall brudd på naturvernlovene øker. I 2006 kom Statens naturoppsyn (SNO) med 100 flere anmeldelser og advarsler enn året før. Det var antall regelbrudd i verneområder som økte mest i 2006. Økningen var på hele 48 prosent. SNO oppdaget 321 slike regelbrudd i fjor. Dette resulterte i 82 anmeldelser og 239 advarsler.

Veileder om arbeidsgivers plikt til HMS-opplæring

Arbeidstilsynet har laget en veiledning til arbeidsmiljølovens krav om at arbeidsgiver må gå gjennom arbeidet med helse, miljø og sikkerhet (HMS) med de ansatte. Plikten følger av arbeidsmiljøloven § 3-5 og trådte i kraft 1. januar 2006. Den nye veiledningen utdyper hvordan bestemmelsen skal forstås, og gir en fremstilling av hvilke temaer som bør inngå i helse-, miljø – og sikkerhetsopplæringen som arbeidsgiver har plikt til å gjennomføre.

Tyttebær i Longyearbyen

Klimaforskere har funnet at det er ganske sannsynlig at varmekjære arter som fjellbjørk, tyttebær og einer vil etablere seg på Svalbard når temperaturen stiger. Til tross for at øygruppa ligger relativt isolert i ishavet er det klimatiske forhold og ikke avstanden til fastlandet som har vært den største hindringen for utbredelse av nye arter. Det er et prosjekt som del av programmet Norklima i Forskningsrådet som har studert effekter av klimaendringer på floraen på Svalbard.

Skipsverft har dårlig kontroll med utslipp

Fylkesmannen og SFT kontrollerte i fjor høst verft i alle landets kystfylker. Nærmere 170 verft er kontrollert de siste fem årene. Resultatene viser at mange skipsverft har for dårlig kontroll med utslipp til sjø og at de heller ikke bytter ut (substituerer) farlige stoffer med mindre farlige stoffer. De har dermed potensial for å forurense fjorder og havner. Kontrollene fortsetter og det kan bli strenge reaksjoner overfor verft som fortsetter å forurense.

EU skal redusere arbeidsulykker med 25 prosent

Europakommisjonen har lagt fram en ny plan for HMS i arbeidslivet. Målet er å redusere arbeidsrela-

terte ulykker og sykdommer med 25 prosent innen 2012.

I perioden 2002-04 ble antall arbeidsrelaterte dødsulykker redusert med 17 prosent, mens antall arbeidsulykker som medførte minst 3 fraværsdager gikk ned med 20 prosent. Likevel er antallet arbeidsrelaterte ulykker og sykdommer alt for høyt i EU-landene – 4 millioner hvert år. Dette medfører årlig kostnader på 1 milliard euro (8 mrd NOK) for arbeidsgivere og statlige trygdesystem. Det er i små- og mellomstore bedrifter at ulykene forekommer hyppigst, og da særlig innenfor bygg- og anleggssektoren, landbruks-, transport- og helsesektoren. Kommisjonen varsler forbedret og forenklet HMS-lovgivning, bruk av målstyring (utveksling av "best practice", kampanjer, informasjon og opplæring), utvikling og gjennomføring av nasjonale strategier med konkrete målsettinger, samt å gjøre HMS gjeldende også på andre områder – som utdanning, forskning og offentlig helse. (EU-delegasjonen).

Rensing av ballastvann

Regjeringen har besluttet at Norge skal tiltre den internasjonale konvensjonen om kontroll og behandling av ballastvann og sedimenter fra skip. Utslipp av urensset ballastvann fra skip nær kysten gir stor risiko for spredning av for eksempel giftalger som truer våre marine økosystemer og næringer. Konvensjonen sier at fra 2012 må alle nye skip leveres med godkjent behandlingsutstyr om bord, og fra 2016 må også alle eksisterende skip ha slikt utstyr

Friluftsloven er 50 år

Allemannsretten er et verdifullt velferdsgode for oss nordmenn, og har stor betydning for den norske folkesjela og folkehelsa. Friluftsloven har dannet basis for det norske friluftslivet i 50 år, siden den ble vedtatt den 28. juni 1957. I anledning friluftslovens 50-årsdag inviterer Direktoratet for naturforvaltning (DN) til en landsomfattende bursdagsfeiring 28. juni 2007. DN henvender seg til arbeidslivet og inviterer alle virksomheter og ansatte til en aktivitetsdag denne datoen. Direktoratet argumenterer blant annet med at friluftsliv og gode naturopplevelser fremmer helse og trivsel og er et viktig virkemiddel for å redusere sykefravær i arbeidslivet. Mer informasjon finnes på www.dirnat.no/uteaktiviteter.

Kurs om kulturminner og kulturminnekriminalitet

I et samarbeid mellom Riksantikvaren, Statens Naturoppsyn og ØKOKRIM inviteres det til kurs med mål om å øke kunnskapen om kulturminner, og forvaltningen som vedrører dette. Politiets miljøkoordinatorer, personell som driver miljøkontroll og andre naturforvaltere er invitert til å delta.

Riksadvokaten henla fiskerømmingssak

30 august 2005 havarerte et stort fiskeoppdrettsanlegg i Tustna kommune i Møre og Romsdal på grunn av uvær med den følge at 500 000 oppdrettslaks rømte fra anlegget. Politiets etterforskning resulterte i henleggelse med begrunnelsen "intet straffbart forhold". WWF og Norges jeger- og fiskeforbund (NJFF) påklaget politiavgjørelsen både til statsadvokaten og Riksadvokaten som begge har opprettholdt politiets henleggelse.

Oljeutslipp til Glomma medførte 2 millioner kroner i bot

Natt til lørdag 5. mars 2006 fra Borregaard Industries kaianlegg ved Melløs i Sarpsborg, under lossing av fyringsolje fra en tankbåt, oppsto det en lekkasje som medførte at ca 13.800 liter av fyringsoljen, rant ut til grunnen og videre ut i Glomma. Lekkasjen, som først ble oppdaget tre døgn etter at den hadde funnet sted, skjedde fordi det hadde oppstått en brist i overføringsledningen mellom kai og lagertank slik at oljen hadde trenget ned i en kulvert og derfra til grunnen og ut i Glomma. Bedriften ble ilagt forelegg for overtredelse av forurensningsloven. I skjerpende retning ble det bl.a. lagt vekt på at utslippet representerte en betydelig miljørisiko og utslippet hadde medført konsekvenser for fuglebestanden i området. Forelegget er vedtatt. (Østfold politidistrikts sak).

Flyfoto av oljelekkasjen.

Miljøkrim gav tre års fengsel

Den tidligere 59 år gamle eieren av Petro Oil, ble i Agder lagmannsretts dom av 30. mars 2006 idømt en straff av fengsel i 3 år, rettighetstap i 5 år og inndragning av 4 millioner kroner. Han ble dømt for bedragerier bl.a. i forbindelse med håndtering av refusjonsolje og en rekke brudd på forurensningsloven.

Han anket dommen i sin helhet til Høyesterett, mens påtalemyndigheten motanket over straffutmålingen og et forhold vedrørende lovanvendelsen. Høyesteretts kjærmålsutvalg besluttet at anken over straffutmålingen, inndragningen og påtalemyndighetens anke over lovanvendelsen skulle behandles. Saken var berammet til 27. mars 2007. To dager før trakk domfelte sin anke og dermed falt påtalemyndighetens motanke bort. Ankesaken ble dermed hevet. Miljøkrim kommer nærmere tilbake til saken i neste nummer. (ØKOKRIMs sak).

Fiskeoppdrettsanlegg bøtelagt

Et fiskeoppdrettsanlegg har vedtatt et forelegg på 300.000 kroner. I tiden fra 19. til 20. april 2004 rømte det ca. 28.000 laks fordi nota i den ene merden revnet. Rømmingen hadde blant annet sin årsak i at fisketettheten i merden var for stor, at det på bunnen av merden lå betydelige mengder død fisk som ikke var fjernet og at nota i forbindelse med en arbeidsoperasjon hadde blitt halt opp på en gal måte.

Etter at forholdene ble anmeldt til politiet ble selskapet solgt til nye eiere.

På grunn av helsemessige årsaker ble ikke tidligere eier straffet. Den lave straffutmålingen er begrunnet i eierskiftet. (Nordmøre og Romsdal politidistrikts sak).

Bildet viser hvor tilgrodd merden var. Foto: Arve Sletvåg, Fiskeridir. reg. Møre- og Romsdal.

Statkraft vedtok forelegg for uaktsom drift ved Trollheim kraftverk

► ► ► Statkraft Energi as har vedtatt et forelegg på 1.5 millioner kroner og inndragning av vinning på 2 millioner kroner for overtredelse av vannressursloven.

Av spesialetterforsker Henny Irene Bech, ØKOKRIM. Foto: Brian Kristian Wennberg, Oslo politidistrikt.

Sommeren 2005 stanset hovedgeneratoren i Trollheim Kraftverk, noe som medførte at deler av elven Surna ble tørrlagt og fiskeyngel døde. Surna i Møre og Romsdal har status som et av våre nasjonale laksevasdrag. Det var for høy temperatur i transformatoren ved kraftverket over lang tid som førte til utfallet i august 2005. Den høye temperaturen skyldtes i hovedsak at anlegget over lengre tid hadde gått med svært høy produksjon og manglende vedlikehold av kjølerne til transformatoren. Dette ble gjort for å unngå overløp i vannmagasinene.

Som ledd i Statskrafts internkontroll foretok ansatte avlesninger av blant annet temperatur på anleggets transformator mens hovedgeneratoren gikk på høy eller maksimal ytelse over en lang periode. De registrerte temperaturene i en periode på 3 uker var høyere enn 97 grader celsius. Dette er temperaturgrensen som utløser et automatisk forhåndsvarsel i driftssentralen i Gaupne.

De som foretok målingene (energioperatørene) hadde ikke tilstrekkelig kunnskap om kritiske temperaturer for transformatoren

Torsdag 25. august 2005 ca. kl. 04.13 nådde transformatortemperaturen 110 grader celsius med den følge at det automatiske sikkerhetssystemet ble aktivert og at hovedgeneratoren stanset. Som følge av dette ble vannføringen nedenfor kraftstasjonen i elven Surna, i løpet av svært kort tid, redusert fra 46 kubikkmeter vann per sekund til ca 9 kubikkmeter vann per sekund. Dette er langt under lovlig minstevannsføring som er 15 kubikkmeter vann per sekund.

Anlegget stanset i 1,5 time, elva nedstrøms kraftverket ble delvis tørrlagt og store mengder lakseyngel strandet og døde.

Dette forholdet ble av Økokrim ansett som en overtredelse av vannressursloven § 63 jf. § 5. I tillegg er det en overtredelse av internkontrollforskriften. Inndragning av vinning er fastsatt på bakgrunn av de utgifter Statkraft Energi AS har spart ved ikke å ta en ekstra stans i produksjonen for å få rensset kjølerne til transformatoren.

Statkraft ønsker som en konsekvens av saken å bygge en ny omløpsventil i Trollheim Kraftverk for å sikre vannføringen i Surna ved eventuelle nye uforutsette stans i kraftproduksjonen. Omløpsventilen vil lede vann forbi aggregatet og videre ut i Surna. Ved en eventuell stans i anlegget opprettholder man dermed vanntilførselen i elven.

Fra åstedsundersøkelsen. Bildet viser den aktuelle hovedgeneratoren.

Nye lover og forskrifter 2007

Endringer i HMS- forskriftene for petroleumsvirksomheten

Petroleumstilsynet og Statens forurensningstilsyn fastsatte endringer i aktivitetsforskriften og opplysningspliktforskriften den 12. februar 2007. Petroleumstilsynet fastsatte endringer i innretningsforskriften samme dato. Forskriftene trer i kraft straks. Tilsynene gjorde samtidig endringer i veiledningen til de to førstnevnte forskriftene.

Økologiforskriften er endret

Forskrift om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukt og næringsmidler er endret. Syv nye EU-forordninger er tatt inn i forskriften. I tillegg er gebyrbestemmelsen endret.

Endring i kulturminneloven og ny forskrift om utførsel og innførsel av kulturgjenstander

Som følge av at Norge ratifiserer UNESCO-konvensjonen av 1970 er kulturminneloven § 23a endret. Lovendringen medfører at det fra 1. januar 2007 er forbudt å føre inn til landet kulturgjenstander som er ulovlig utført fra et UNESCO-medlemsland, EØS-land eller et land som er part i Unidroit-konvensjonen av 1995. Endringene i kulturminneloven er nærmere utdypet i forskrift om innførsel og utførsel av kulturgjenstander som trådte i kraft 1. januar 2007. (Se også artikkel på side 24-26 om ratifisering av UNESCO-konvensjonen av 1970).

Nytt regelverk for transport av dyr

Bedre plass for griser, økte krav til dyrebiler som kjører over åtte timer og nye krav for godkjenning av transportører og sjåfører. Dette er noen av konsekvensene av den nye EØS-forordningen som nå er implementert i norsk regelverk for transport av levende dyr. Forordning (EF) nr. 1/2005 om vern av dyr under transport og tilknyttede aktiviteter fastsetter en rekke minimumskrav for dyrevelferd som alle EØS land må overholde. Hvert land står i tillegg fritt til å fastsette strengere regelverk samt til å lage utfyllende regelverk for dyr som ikke omfattes av forordningen, som for eksempel reinsdyr.

Endring i forskrift om brukthandel

Det er foretatt endringer i forskriften til brukthandel med virkning fra 1. januar 2007. En av endringene er at beløpsgrensen som tidligere medførte at gjenstander under 300 kroner ikke skulle protokolleres nå er fjernet fra forskriften. Nå skal alle gjenstander føres inn i protokollen og alle som selger ting til en brukthandler skal legitimere seg. En av de vesentligste endringene går imidlertid på at gjenvinningsbedrifter fritas fra protokollplikten og pålagt oppbevaringstid for gjenstander ment for industriell destruksjon og/eller gjenvinning. (Les mer om brukthandel i artikkelen på side 20-21.

Nye jakttider fra 1. april 2007

Direktoratet for naturforvaltning (DN) har nylig endret forskrift om jakt, felling og fangst samt sankning av egg og dun. Forskriften endres hvert femte år etter en omfattende høring blant fylkesmenn, kommuner og berørte organisasjoner. Det er ikke foretatt vesentlige endringer i forskriften som gjelder for perioden 2007-2012. Erfaringer viser at jakttiden for de fleste viltarter har funnet en akseptert form, og at det derfor ikke er behov for store endringer i jakttidene. De endringene som er vedtatt er blant annet på bakgrunn for å legge til rette for lokale og regionale tilpasninger av jakttid, vern av sårbare arter og hindre etablering av fremmede viltarter. Ett eksempel på en endring som er gjort er at nå kan Fylkesmann, etter søknad fra kommunen, utvide jakttiden for elg og hjort til 23. desember når det foreligger særlige bestandsmessige, forvaltningsmessige eller næringsmessige behov.

Prinsipiell høyesterettsdom om allmennhetens rettigheter

► ► ► Ny høyesterettsdom avklarer viktige spørsmål i spenningsfeltet mellom eiendomsrett og allemannsrettigheter. En langvarig rettstvist mellom Sandefjord kommune og skipsreder Kjell Chr. Ulrichsen har fått sin endelige avgjørelse i Høyesterett.

Av førstestatsadvokat Rune Bård Hansen, ØKOKRIM. Illustrasjonsfoto: Kenneth Didriksen, ØKOKRIM.

Saken gjaldt utøvelse av allemannsrett på noen mindre holmer i Mefjorden utenfor Sandefjord. Spesielt sentralt var spørsmålet om hvor langt allmennhetens rett til bading, fortøyning av båter og opphold på holmene rekker i forhold til grunneiere som også eier tilstøtende hytter på fastlandet. Dette er viktige spørsmål som ikke har vært til behandling i Høyesterett tidligere. Sandefjord kommune har tidligere fått fullt medhold i saken både i Sandefjord tingrett og i Agder lagmannsrett.

Det rettslige utgangspunktet
Friluftslovens utgangspunkt er at allmennheten har rett til fri ferdsel til fots og utøvelse av flere andre allemannsrettigheter i utmark (rasting og solbading, fortøyning av båt, bading i sjøen mv.) med mindre det er til utilbørlig fortrengsel eller ulempe for andre (mest praktisk for grunneieren)

Innledningsvis henviste Høyesterett til følgende uttalelse fra Rt. 2005 s. 805 (Hvalerdommen):

"For allmennhetens behov for rekreasjon og friluftsliv står strandområdene i en særstilling. Som følge av den store betydning slike områder har for allmennhetens friluftsliv må grunneiere som bygger i strandsonen, etter min mening

finne seg i å få allmennheten tettere inn på seg enn det som gjelder i områder hvor allmennhetens behov for ferdsel er mindre"

Førstvoterende i den nye avgjørelsen fremholder at selv om denne uttalelsen direkte knytter seg til allmennhetens ferdselsrett, er det som sies også treffende i forhold til de allemannsretter som saken i Sandefjord gjelder

Retten til bading mv. på nærliggende holme

Ulrichsen hevdet for det første at bading, fortøyning, landsetting av båt, rasting og solbading på østsiden av en holme (Thorsholmen), som ligger på andre siden av et ca 35 meter bredt sund i forhold til en av hans hytter, var til utilbørlig fortrengsel eller ulempe for ham som grunneier. Dette var Høyesterett ikke enig i. Førstvoterende fremholdt at allmennhetens bruk av Thorsholmens østside på fine sommerdager var betydelig og at de fleste i Ulrichsens eierposisjon ville oppleve allmennhetens bruk av holmen som forstyrrende og til atskillig ulempe. Imidlertid var ikke ulempe objektivt sett så betydelige at grunneier kunne få medhold i at tålegrensen i friluftsloven §9 (utilbørlig fortrengsel eller ulempe) var overskredet. Ulrichsens anke

på dette punktet førte derfor ikke frem.

Retten til fortøyning og overnatting i båt

Grunneieren hevdet videre at fortøyning og overnatting i båt ved holmer i en avstand på mellom 100 og 150 meter fra en annen av hans hytter også var til "utilbørlig fortrengsel eller ulempe for ham". Heller ikke i dette fikk han medhold. Han gjorde videre gjeldende at overnatting i båt fortøyd ved holmene rammes av en analogisk anvendelse av de særlige reglene om avstands- og tidsbegrensning for telting i friluftsloven § 9. Her oppstilles en minste avstand på 150 meter for telting fra bebodd hus, samt at telting, med forbehold om telting fjernt fra bebyggelse, ikke er tillatt i mer enn to døgn uten grunneierens tillatelse. Høyesterett fant at det ikke var grunnlag for å anvende reglene om telting analogisk på oppankring og opphold i båt. Høyesterett fremholdt at en slik regelanvendelse ville være lite naturlig ut fra de særlige forholdene som gjør seg gjeldende på sjøen. Dessuten ville det utelukke overnatting i båt over større strekninger langs kysten og innebære en betydelig begrensning i det som i dag er festnet båtbruk. Det ville også stride mot uttalelsen i Hvalerdommen

som jeg har sitert innledningsvis i denne artikkelen.

Etter dette tapte Ulrichsen saken fullstendig. Høyesterett tilkjente imidlertid ikke Sandefjord kommune saksomkostninger fordi saken reiste prinsipielle spørsmål av stor interesse der det var reelt behov for rettsavklaring, jf tvistemålsloven §180, første ledd.

Høyesteretts avgjørelse gir for øvrig en omfattende gjennomgang og drøfting av allemannsrettens utvikling fra ikrafttreddelsen av frilufsloven av 1957 og fremover,

med særlig vekt på spenningsforholdet mellom allemannsretten og grunneierens eiendomsrett. Den rettslige standarden "til utilbørlig fortrengsel eller ulempe" undergis dessuten en instruktiv rettskildemessig analyse. Dommen bør derfor studeres nøye av alle som har interesse for kunnskap på dette viktige rettsområdet. Ved denne avgjørelsen, samt avgjørelsene i Rt 1998 s. 1164 (Furumoadommen) og Rt 2005 s. 805 (Hvalerdommen) er det oppnådd rettsavklaring av stor betydning for så vel grunneiere som for alle mennesker som i rekreasjonsøyemed ferdes i naturen.

Annen aktuell litteratur om allemannsretten

Allemannsrett: Noen perspektiver bakover og fremover, av Thor Falkanger: Lov og rett 1999 s. 170 - 183

Allmennhetens rett til fri ferdsel i strandsonen, av Jørn Holme, Miljøkrim nr 2-3/2000.

Frilufsloven – særlig om ulovlige stengsler i utmark, av Rune B. Hansen, Miljøkrim nr 2-3/2003. Domstolene styrker allemannsretten, av Rune B. Hansen, Lov og Rett 2005 s. 562 – 571.

Foto: Olaf Akselsen, Sandefjord Blad. Bildet viser Torsholmen i forgrunnen og hytten til Ulrichsen "Villa Yxney" i bakgrunnen. Det innfelte bildet er et oversiktsbilde av området.

Skipssikkerhetsloven

► ► ► Når skipssikkerhetsloven trer i kraft 1. juli 2007, markerer dette at en av de mest omfattende lovreformene i maritim sektor på mange år er gjennomført.

Av Gro Isaksen, Mona Kristensen og Magnar Selnes. Rådgivere i Sjøfartsdirektoratet. Foto: Thomas Skjelbred og Per Knut Vistad, ØKOKRIM

Loven inneholder et eget kapittel 5 om miljømessig sikkerhet og egne bestemmelser om staff i kapittel 10. Det legges opp til et mer nyanisert og effektivt reaksjonssystem enn tidligere. Terskelen for bruk av straff er høyere, noe som må sees i sammenheng med innføring av hjemmel for tilsynsmyndigheten til å illegge den administrative sanksjonen overtredelsesgebyr.

Den nye loven erstatter sjødyktighetsloven av 1903, som tiden på mange måter har løpt fra. Selv om sjødyktighetsloven er endret en rekke ganger opp gjennom årene, reflekterer den likevel ikke fullt ut de store forandringene som skipsfarten har gjennomgått siden loven var ny.

Den nye skipssikkerhetsloven favner vidt. Den gjelder for norske skip uansett hvor de befinner seg, og – med de begrensninger som følger av folkeretten – for utenlandske skip som befinner seg i norsk territorialfarvann, økonomisk sone og på kontinentalsokkelen (se § 3). I tillegg gir loven hjemmel til i forskrift å gi loven anvendelse for utenlandske skip også utenfor de nevnte områdene så langt folkeretten tillater det.

Sjødyktighetsloven fikk i 1979 et nytt kapittel om forurensning fra skip. Skipssikkerhetsloven viderefører og styrker fokuset på miljøet. Dette kommer til uttrykk i skipssikkerhetsloven § 1 hvor å ivareta miljøet er inntatt som et av hovedformålene ved siden av

å trygge liv, helse og materielle verdier. Det er videre inntatt et eget kapittel 5 om miljømessig sikkerhet. Skipssikkerhetsloven har som utgangspunkt at forurensning av det ytre miljø er forbudt, med mindre annet fremgår av lov eller forskrift.

Skipssikkerhetsloven gir mulighet for å ta i bruk ulike typer virkemidler for å sikre etterlevelse av regelverket. Dette innebærer at reaksjonene bedre kan tilpasses til den overtredelse som har skjedd. Virkemidlene skipssikkerhetsloven gir anvisning på er forvaltningstiltak (kapittel 8), den administrative sanksjonen overtredelsesgebyr (kapittel 9) og straff (kapittel 10).

Straff og administrativ sanksjon (overtredelsesgebyr)
Forsettlig eller uaktsom overtredelse av forskrift eller enkeltvedtak fastsatt i medhold av sjødyktighetsloven kapittel 11 om forurensning fra skip, eller medvirkning til dette, kan i dag straffes med bøter eller fengsel inntil 4 måneder eller begge deler, med hjemmel i straffeloven § 427.

I tillegg har dagens straffelov en sekkebestemmelse i § 339 nr. 2 som gir hjemmel for bøter for den som "overtræder nogen af offentlig Myndighed i Henhold til Lov og under Trusel med Straf given Forskrift".

I tråd med Straffelovkomisjonens utredning, NOU 2002:4 "Ny straffelov", vil overtredelser av skips-

sikkerhetsloven ikke reguleres i straffeloven, men i skipssikkerhetslovens kapittel 10.

I den nye loven er det lagt opp til et tydeligere skille mellom hvilke plikter rederiet har og hva som er pliktene til skipsføreren og andre som har sitt arbeid om bord. Tilsvarende er det ulike straffebestemmelser for overtredelser av disse pliktene begått av henholdsvis den som handler på vegne av rederiet, skipsføreren og andre som har sitt arbeid om bord. Til sammenligning retter straffelovens § 427 seg i dag mot "den som (...) overtrer", mens aktsomhetsplikten i sjødyktighetsloven retter seg mot "enhver". Det er altså ikke like tydelig hvem som har hvilke plikter og hvem som er strafferettslig ansvarlig etter dagens rettstilstand.

Sjødyktighetsloven setter i dag en relativt lav terskel for straffefølgning i sjøfartsforhold. For miljøovertredelser er skyldkravet, som nevnt, kun uaktsomhet. I skipssikkerhetsloven er terskelen for straffefølgning her hevet ved at skyldkravet er satt til grov uaktsomhet, i tillegg til at straff kun skal benyttes overfor overtredelser som er vesentlige.

Høyere straffeterskel må sees i sammenheng med at skipssikkerhetsloven innfører hjemmel for illeggelse av overtredelsesgebyr. Skipssikkerhetsloven gir tilsynsmyndigheten en fakultativ adgang til å illegge overtredelsesgebyr for forsettlig eller uaktsom overtre-

delse av nærmere angitte bestemmelser i loven eller forskrifter gitt i medhold av disse, jf. §§ 55. Skipssikkerhetsloven gir også tilsynsmyndigheten en adgang til å illegge overtredelsesgebyr overfor rederiet som juridisk person, jf. 56. Rederiet vil kunne ilegges overtredelsesgebyr selv om overtredelsesgebyr ikke kan ilegges noen enkeltperson. Overtredelsesgebyr skal videre kun ilegges for overtredelser som ikke er vesentlige. Dette er overtredelser hvor det i dag kan være aktuelt med bøtestraff. På denne måten legger skipssikkerhetsloven opp til et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem.

På bakgrunn av dette må det foretas en vurdering av overtredelsens vesentlighet for å avgjøre om straff eller overtredelsesgebyr er den passende reaksjonsformen. Ved vurderingen av om en overtredelse er vesentlig skal det, ifølge lovens § 69, særlig legges vekt på overtredelsens omfang og virkninger og utvist skyld.

Nærmere om ansvarssubjektene

Ifølge skipssikkerhetsloven er rederiet hovedpliktsubjekt. Skipssikkerhetsloven gir hjemmel for straff for den som handler på vegne av rederiet, og legger samtidig til rette for større bruk av foretaksstraff med hjemmel i straffeloven § 48a. Merk at dersom en annen enn den som er å anse som rederi, etter loven reelt sett ivaretar aktuelle driftsfunksjoner, vil denne også være ansvarssubjekt, jf. § 69.

Skipssikkerhetsloven legger imidlertid fremdeles noen selvstendige plikter på skipsføreren. Dette gjelder forhold hvor skipsføreren er nærmest til å ta ansvaret, for eksempel når det gjelder plikten til å sørge for varsling, tiltak og etterfølgende rapport ved forurensning, jf. §§ 65, 37 og 34. Normalt vil skipsføreren da være straffansvarlig alene.

Rederiet har imidlertid alltid en overordnet plikt til å påse at byggingen og driften av skipet skjer i samsvar med regelverket, inkludert å påse at alle, herunder skipsføreren, som har sitt arbeid om bord etterlever regelverket. Rederiet

skal dessuten sørge for at alle har mulighet til å oppfylle sine forpliktelser etter loven. Denne plikten, som er beskrevet i lovens § 6, er ikke straffesanksjonert som sådan, men overtredelsesgebyr kan ilegges med hjemmel i § 55. Straff kan imidlertid ilegges aktører som handler på vegne av rederiet dersom overtredelsen kan tilskrives brudd på rederiets plikter når det gjelder etablering, gjennomføring og videreutvikling av et sikkerhetsstyringssystem.

Andre som har sitt arbeid om bord kan ilegges straff for brudd på sin medvirkningsplikt i tilknytning til driften av skipet, jf. § 66.

Overtredelsesgebyr kan ifølge § 55 ilegges henholdsvis den som handler på vegne av rederiet, skipsføreren og andre som har sitt arbeid om bord. Overtredelsesgebyr kan videre ilegges rederiet som sådan med hjemmel i § 56. Denne bestemmelsen er utarbeidet etter mønster fra ny forvaltningslov § 51, som igjen er bygget opp etter mønster fra straffelovens regler om foretaksstraff i § 48a. I forhold til overtredelsesgebyr, kan tilsynsmyndigheten i visse tilfelle illegge overtredelsesgebyr både mot den som overtrer bestemmelsene i § 55 første, annet og tredje ledd og mot rederiet, jf. § 56.

Straffbare forhold og strafferammer

Når det gjelder brudd på plikter knyttet til den miljømessige sikkerheten, er strafferammen for aktører som handler på vegne av rederiet bøter eller fengsel inntil to år for vesentlig forsettlig eller grovt uaktsom overtredelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av §§ 32 og 33, jf. § 6, som omhandler henholdsvis teknisk miljømessig sikkerhet og driften av skipet, jf. § 64.

Strafferammen for vesentlige brudd på rederiets plikter når det gjelder sikkerhetsstyringssystem er bøter eller fengsel inntil to år, jf. § 58. Skyldkravet er her forsett eller uaktsomhet.

Brudd på skipsførerens plikter har strafferamme bøter eller fengsel inntil to år for vesentlig forsettlig eller grovt uaktsom overtredelse

av plikten til å sørge for varsling, tiltak og etterfølgende rapport ved forurensning, jf. §§ 34 og 37. Dette gjelder også plikten til å medvirke til at driften av skipet legges opp og gjennomføres i henhold til kravene i § 33, jf. § 37, for å unngå forurensning, jf. § 65. Videre er strafferammen bøter eller fengsel inntil et år for vesentlig forsettlig eller grovt uaktsom overtredelse av plikten til å sørge for korrekt dagbokføring, jf. §§ 33 og 37, og plikten til å medvirke til at skipet er utrustet i henhold til kravene i § 32, jf. § 37, for å hindre forurensning, jf. § 65.

Andre som har sitt arbeid om bord kan straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år ved forsettlig eller grovt uaktsom og vesentlig overtredelse av plikten til å medvirke til at driften legges opp og gjennomføres slik at det ikke skjer forurensning, jf. §§ 33 og 38 og 66.

Paragraf 64, om brudd på rederiets plikter når det gjelder den miljømessige sikkerheten, gir i § 69 tilsvarende anvendelse dersom en annen enn den som er å anse som rederi i henhold til lovens § 4, reelt sett ivaretar aktuelle driftsfunksjoner av skipet.

Forhold hvor overtredelsesgebyr kan ilegges

Den som handler på vegne av rederiet kan ilegges overtredelsesgebyr for forsettlig eller uaktsom overtredelse av blant annet lovens §§ 32-36, jf. § 55. Skipssikkerhetsloven §§ 32-36 gjelder henholdsvis teknisk miljømessig sikkerhet, driften av skipet, beredskap, varsling og rapportering, levering av skadelige stoffer til mottaksanlegg og skip som endelig tas ut av drift.

Videre kan det ilegges overtredelsesgebyr til en skipsfører, som i strid med sine plikter gitt i eller i medhold av § 37, forsettlig eller uaktsomt overtrer §§ 32-35, jf. § 55.

I tillegg kan overtredelsesgebyr ilegges andre som har sitt arbeid om bord, som i strid med sine plikter gitt i eller i medhold av 38, forsettlig eller uaktsomt overtrer § 33, jf. § 55.

Rederiet som foretak kan ilegges

overtredelsesgebyr for overtredelser som nevnt i § 55, jf. § 56.

Skipssikkerhetsloven gir i § 55 dessuten forskriftshjemmel relatert til blant annet utmåling av overtredelsesgebyr.

Skipssikkerhetsloven § 56 gir anvisning på momenter som det særlig skal legges vekt på ved avgjørelsen av om rederiet som juridisk person skal ilegges overtredelsesgebyr og ved utmålingen. Det er særlig overtredelsens alvorlighet, om rederiet kunne forebygget overtredelsen, om overtredelsen er begått for å fremme rederiets interesser, om rederiet har hatt eller kunne oppnådd noen fordel ved overtredelsen, om det foreligger gjentakelse og rederiets økonomiske evne som er gjenstand for vurdering.

Forvaltningstiltak

Ved siden av reaksjonsformene straff og overtredelsesgebyr, har skipssikkerhetsloven bestemmelser

om forvaltningstiltak i kapittel 8. Dersom et krav som følger av lov eller forskrift ikke er etterkommet, kan tilsynsmyndigheten pålegge rederiet å gjennomføre nødvendige tiltak innen en bestemt tidsfrist. Dersom dette ikke skjer, kan ulike tvangstiltak iverksettes, jf. § 49.

Tilsynsmyndigheten kan for eksempel treffe vedtak om tvangsmulkt for å sikre at pålegget blir etterkommet, jf. § 50. Tvangsmulkt er ment som et press på rederiet for at krav gitt i eller i medhold av loven oppfylles, og skal ikke gis i den hensikt at den skal virke som straff. I slike tilfeller vil overtredelsesgebyr kunne komme til anvendelse.

Ved fastsettelse av tvangsmulkens størrelse skal det blant annet legges vekt på viktigheten av de sikkerhets- og miljøhensyn som pålegget skal ivareta, samt kostnadene ved å oppfylle pålegget.

Dersom skipet klart utgjør en fare

for den personlige eller miljømessige sikkerhet, vil det mest effektive tiltaket være å forby skipet å forlate havn. I slike tilfeller bør, ifølge lovens forarbeider, tvangsmulkt som hovedregel ikke ilegges i tillegg. Men det er i prinsippet ingenting i veien for at tvangsmulkt benyttes sammen med andre forvaltningstiltak etter kapittel 8, for eksempel tilbaketrekning av sertifikater, jf. § 51, en bestemmelse som for øvrig ikke har noen parallell i gjeldende rett.

Viktige dommer i miljøsaker 2006/07

(Alle avgjørelser fra Høyesterett samt lagmannsretts- og tingrettsdommer av prinsipiell betydning)

Lagmannsrett

Foretak dømt for brudd på plan- og bygningsloven

Agder lagmannsretts dom av 2. mars 2007

Et foretak ble ved Agder lagmannsretts dom av 2. mars 2007 dømt for overtredelse av plan- og bygningsloven § 110 nr. 2, jf. straffeloven § 48 a og b, jf. plan- og bygningsloven § 93 første ledd bokstav d, jf. bokstav a til en straff av bot på 200.000 kroner. Foretaket måtte også betale saksomkostninger på 20.000 kroner. Foretaket ble imidlertid frifunnet for å ha foretatt et vesentlig terrenginngrep.

Saken gjald ulovlig riving og senere oppføring av en låve i et område som var regulert til bevaring i kommunens reguleringsplan. Under straffutmålingen uttalte lagmannsretten at selv om det i den verserende forvaltningssaken kan ende med et dispensasjonsvedtak som tillater at bygget blir stående "[...]bemerktes likevel at i den utstrekning ønsket om å bevare eksisterende verdier er et avgjørende element i dispensasjonsvurderingen, noe som kan være aktuelt i dette tilfellet, taler et dispensasjonsvedtak snarere for strengere enn for mildere reaksjon i straffesaken, fordi tiltakshaver sitter igjen med en fordel han ellers ikke ville ha oppnådd" Lagmannsretten uttalte også at et vesentlig hensyn er at bøtenivået må ha en allmennpreventiv effekt sett i sammenheng med verdistigningen knyttet til lovbruddene.

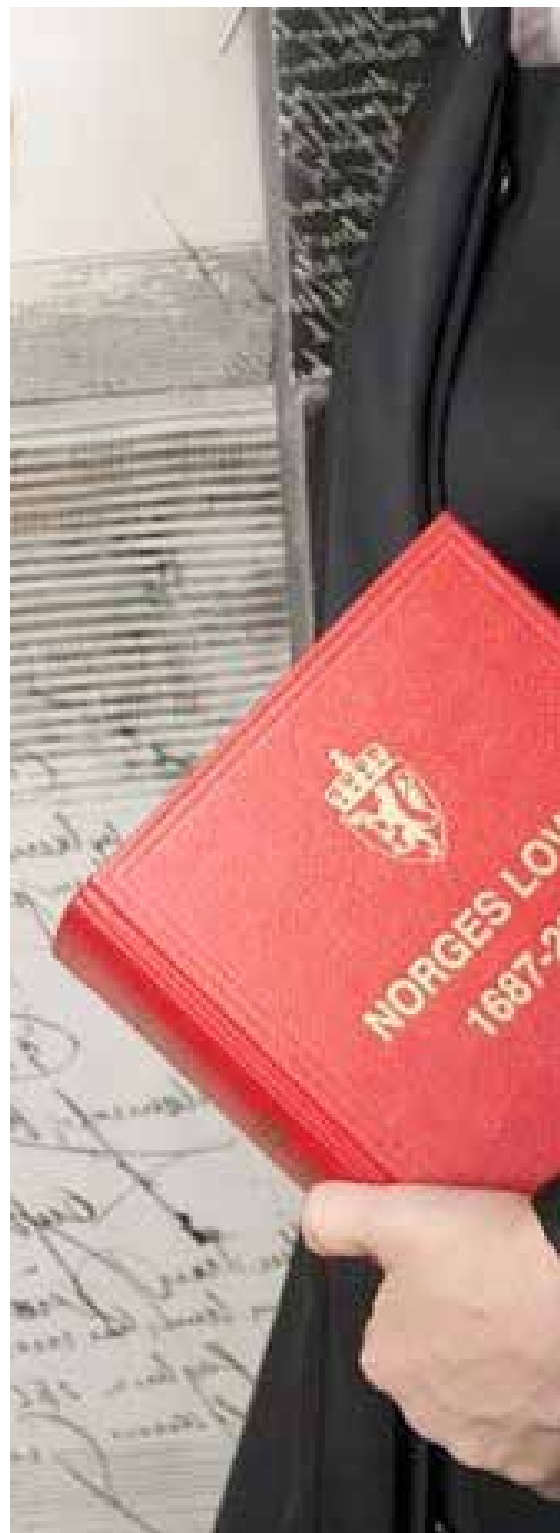
Tingrett

Entreprenør dømt til å betale bot for brudd på kulturminneloven

Hedmarken tingretts dom av 22. september 2006

Ved Hedmarken tingretts dom av 22. september 2006 ble en entreprenør dømt til å betale en bot på 40 000 kroner samt til å betale erstatning på 13 500 kroner for brudd på kulturminneloven.

Vedkommende hadde satt i gang arbeider med beplantning, fjerning av planter og trær og også startet med ulike mindre byggearbeider til tross for at eiendommen var automatisk fredet som kulturminne og det ikke var innhentet tillatelse fra Riksantikvaren. Det ble i skjerpene retning lagt vekt på at foretaket hadde fortsatt med arbeidene etter at de hadde vært stanset første gang.

Baksiden

**Rune Bård
Hansen**

Rune Bård Hansen er tilbake som førstestatsadvokat ved ØKOKRIM og Miljøteamet fra 1. april i år. Han har hatt permisjon fra 1. desember 2003 for å arbeide som assisterende sysselmann på Svalbard og konstituert lagdommer i Agder lagmannsrett. Han vil nå i første omgang prioritere utarbeidelse av en håndbok i etterforskning og påtalebehandling av arbeidsmiljøkriminalitet og vil for øvrig lede etterforskning og aktorere saker på alle Miljøteamets områder.

Hans Tore Høviskeland

Statsadvokat Hans Tore Høviskeland ble i Statsråd 23. mars 2007 utnevnt til førstestatsadvokat ved ØKOKRIM. Hans Tore Høviskeland fortsetter som leder av ØKOKRIMs Miljøteam.

Tone Bærland

Politiinspektør Tone Bærland ved Miljøteamet er engasjert i en stilling som instruktør i opplæring av menneskerettigheter for indonesiske politiledere. Dette er et prosjekt i regi av norske myndigheter som vil foregå i Aceh-provinsen i Indonesia. Opplæringen vil foregå i tre faser og første fase begynner i slutten av april og vil vare til medio juni i år.

Grethe Kleivan

Seksjonssjef Grethe Kleivan, Politidirektoratet ble i Statsråd 16. mars 2007 utnevnt til avdelingsdirektør i Justis- og politidepartementet.

Miljøhåndboken

I januar 2006 kom boken "Hva er miljøkriminalitet?". Forfatterne er Hans Tore Høviskeland, Rune B. Hansen og Jørn Holme. Boken er nr.17 i ØKOKRIMs skriftserie og er en håndbok i bekjempelse av miljøkriminalitet innen politiet, påtalemyndigheten og forvaltningen. Den vil også være en interesse for alle andre som er interessert i å få et innblikk i hva dette temaet omfatter. Boken koster 100 kroner og kan bestilles fra ØKOKRIM.

Årets miljøseminar

Dato for årets miljøseminar er satt til 27.-29.august. I år samles vi i Ålesund, en interessant by med mange kvaliteter for politiet og påtalemyndigheten med miljøengasjement. Sett av datoen allerede nå. Invitasjon og ytterligere informasjon vil komme etter hvert.

I neste nummer

- Bereiste gjenstander
- Treets rettsvern
- Den nye Rødlisten
- Vest-Oppland politidistrikt

Stoffrist 29. juni 2007

Tidligere nummer av Miljøkrim finner du på
www.okokrim.no

